

”JA GLOBALISAATION PYÖRÄ PYÖRII”

Diskursiivinen analyysi Helsingin Sanomien
pääkirjoituksista 1997-2007

KOSKINEN, MINNA
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma
elokuu 2008

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

KOSKINEN MINNA: ”Ja globalisaation pyörä pyörii” Diskursiivinen analyysi Helsingin

Sanomien pääkirjoituksista 1997-2007

Pro Gradu –tutkielma 69 s., 2 liitesivua

Sosiaalipolitiikka

elokuu 2008

Tavoitteenani on tutkia, miten Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa merkityksellistetään talouden globalisaatiota. Tarkastelen aineistoa kahden eri ulottuvuuden, konkreettisen ja kulttuurisen tason, kautta. Ensinnäkin talouden globalisaatio konstruoituu pääkirjoituksissa konkreettisina tapahtumina ja talouden globalisaatioprosessin erilaisina yhteiskunnallisina seurauksina. Tämä kulminoituu aineistossa Kiina-ilmiönä ja yritysten tuotantojen siirtoina halvemman työvoiman maihin. Toiseksi pääkirjoituksissa talouden globalisaatio merkityksellistyy kulttuurisen tason kautta: tällöin siirrän tarkastelun konkreettisista tapahtumista siihen, miten globalisaatio nähdään toimijana ja tekijänä.

Tutkimukseni yhteiskunnallisena kontekstina on yhteiskunnallisten toimintaedellytysten muuttuminen talouden globalisaation myötä. Tähän asetelmaan on vaikuttanut niin rahoitusmarkkinoiden kuin kansainvälisen kaupan voimakas laajeneminen sekä monikansallisten yritysten kasvu. Valtioiden asema on talouden globalisaation myötä vaikeutunut. Niiden talouspoliittiset vaikutusmahdollisuudet ovat vähentyneet, mikä vaikuttaa myös sosiaali- ja hyvinvointipolitiikan toteuttamisen edellytyksiin. Monikansallisista yrityksistä on tullut vaikutusvaltaisia globaaleja toimijoita. He vaativat elinkeinoelämää ja yritystoimintaa suosivia poliittisia päätöksiä ja peräänkuuluttavat kilpailukyvyn ylläpitoa. Kansalaiset taas vaativat turvaverkkoja globalisaation vaikutuksien pehmentämiseksi. Tämä ristiriita on osoittautunut viime vuosina yhteiskuntapoliittisesti haastavaksi tasapainoiluksi talouden ja sosiaalipolitiikan välillä.

Tutkimukseni aineistona on Helsingin Sanomien pääkirjoitukset vuosilta 1997-2007. Teoreettisena viitekehystenä on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan kielen eri merkitykset muokkaavat ja rakentavat todellisuutta. Tutkimusmenetelmänä on aineistolähtöinen diskurssianalyysi. Tarkastelen talouden globalisaation diskurssien rakentumista toimijuuden ja metaforisten ilmaisujen avulla.

Talouden globalisaatio näyttäytyy pääkirjoituksissa vääjäämättömänä ja itsestään etenevänä prosessina, mikä on havaittavissa molempien tarkastelemieni tasojen kautta. Kiina-ilmiötä käsittelevä kirjoittelu piilottaa toimijan joko suoraan tai epäsuoraan. Yritykset ovat toimijoita, mikäli toiminnan kohteena on jokin myönteinen seikka, kuten investointi tai työpaikkojen luominen. Jos toiminnalla on kielteinen kaiku, kuten toimintojen siirtäminen halvemman työvoiman maihin, toimija puuttuu joko kokonaan tai on häivyttynä taustalle.

Pääkirjoituksista ilmenee myös nopeita uudistuksia vaativa puhetapa, joka rakentuu ristiriidan varaan. Yhtäältä vaaditaan uudistusten ohella mukautumista ja sopeutumista. Toisaalta vaaditaan kansallisia ripeitä ja aktiivisia toimia, joilla vastataan talouden globalisaation

haasteisiin. Elinkeinoelämän merkittävät intressiryhmät käyttävät asiantuntijaääntä, ja kritiikki kohdistuu hyvinvointivaltio-diskurssia vastaan. Tässä yhteydessä pääkirjoitukset asettavat yritykset ja yhteiskunnan vastakkain. Ne myötäilevät kilpailukyky-retoriikkaa. Suomen kohtaamisessa globaalien haasteiden kanssa itää kansallisen kriisin siemen. Tässä pääkirjoitukset hyödyntävät lamadiskurssin tapaisia puhetapoja.

Kulttuurisesti tarkasteltuna talouden globalisaatio näyttää luonnonvoimalta, joka yliluonnollisilla voimillaan pyyhkäisee pois alta sen toimintaan liittyvät taltuttamisaikeet. Aineistosta on havaittavissa jopa mytologiaan viittavia metaforisia ilmaisuja, jotka merkityksellistävät globalisaation ihmisten ulottumattomissa olevaksi omalakisiksi prosessiksi. Globalisaatio on toimija, joka tuo ja vie työpaikkoja.

Pääkirjoitusten merkitykset ovat osa yhteiskunnallista keskustelua, joka ei pääkirjoituksissa tarjoa uudenlaisia ajattelutapoja talous- ja kilpailukyky-diskurssien rinnalle. Talous määrittää yhteiskuntapolitiikan suunnan, joka heijastuu pääkirjoituksista vaihtoehdottomana ja yksioikoisena. Markkinasignaalien ja talouden liikkeiden seurannasta on tullut yhteiskuntapolitiikan kiintopiste. Pääkirjoitusten perusteella yhteiskuntakeskustelusta puuttuu kriittiset puheenvuorot, jotka tarjoaisivat toisenlaisia näkökulmia siihen, miten yhteiskuntaa voisi rakentaa.

Avainsanat: diskurssianalyysi, talouden globalisaatio, sosiaalinen konstruktionismi, Helsingin Sanomat

SISÄLLYS

TALOUDEN GLOBALISAATIO YHTEISKUNTAPOLIITTISENA HAASTEENA.....	1
MITÄ ON TALOUDEN GLOBALISAATIO?	3
KANSAINVÄLINEN KAUPPA	6
RAHOITUSMARKKINAT.....	8
MONIKANSALLISET YRITYKSET	10
KANSALLISVALTIOT VS. YRITYKSET	12
KIELEN MERKITYKSET RAKENTAVAT TODELLISUUTTA	14
TUTKIMUSKYSYMYKS JA TUTKIMUKSEN TAVOITE.....	14
TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI	15
METODISENA RAAMINA DISKURSSIANALYYSI.....	19
METAFORIEIN MERKITYKSET	22
AINEISTONA PÄÄKIRJOITUKSET	25
AINEISTON KERÄYS.....	25
AINEISTON RAJAUS	27
AINEISTON KÄSITTELY	29
PÄÄKIRJOITUKSET KONTEKSTINA	30
GLOBALISAATIO KONKREETTISENA ILMIÖNÄ	33
RISTIRIITAISTA TOIMIJUUTTA.....	33
UUDISTU JA SOPEUDU, SUOMI!.....	39
YRITYSTEN JA YHTEISKUNNAN MUUTTUNUT SUHDE	45
GLOBALISAATIO KULTTUURISENA ILMIÖNÄ.....	48
GLOBALISAATIO TOIMIJANA	48
GLOBALISAATIO – TALOUDEN JUMALVOIMA JA MAANJÄRISTYS	50
GLOBAALI TALOUS – YHTEISKUNTAPOLITIIKAN SUUNNANNÄYTTÄJÄ?.....	55
TUTKIMUSTULOKSET	55
POHDINTAA.....	57
TUTKIMUKSEN REFLEKTOINTIA.....	61
LÄHTEET.....	64

Liitteet:

Liite 1. Tutkielmassa käytetyt Helsingin Sanomien pääkirjoitukset

Kuviot:

Kuvio 1. Aineistohaun tulokset

Kuvio 2. Rajatun aineistohaun tulokset

TALouden GLOBALISAATIO YHTEISKUNTAPOLIITTISENA HAASTEENA

Tutkimukseni lähtökohtana on talous ja globalisaatio. Talouden globalisaation vaikutukset ovat piirtäneet uudet rajat talouspolitiikan toteuttamiselle – joidenkin mielestä peruuttamattomasti. Suomessa haastavaa on ollut yhteensovittaa uusia globaalien talouden realiteetteja ja sosiaalipoliittikkaa: miten pitää yllä talouskasvua ja edesauttaa yhteiskuntapoliittisin päätöksin kilpailukykyisten yritysten menestymistä maailmanmarkkinoilla ja samaan aikaan pitää pystyssä hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita, jotka joidenkin mielestä edustavat vanhanaikaista yhteiskuntaa ja ovat todellisen päivityksen tarpeessa. Toisten mielestä hyvinvointivaltion sosiaalisen turvan verkostoja tarvittaisiin nyt enemmän kuin koskaan ennen.

Talous on kaikkialle ulottuva reunaehto ja talouden globalisaatioon liittyvän muutosprosessin myötä se vaikuttaa yhteiskunnan sosiaalipoliittisiin edellytyksiin huomattavasti enemmän. Valtiot eivät enää kykene itsenäisesti päättämään talouspoliittisia suuntauksiaan, kun Suomi on tietoisilla poliittisilla päätöksillä avattu maailmanmarkkinoille. Monikansallisista yrityksistä on tullut vaikutusvaltaisia globaaleja toimijoita. Suomessa monet yritykset ovat siirtäneet toimintojaan halvemmän työvoiman maihin. Tämä Kiina-ilmiöksi kutsuttu globaaliin työnjakoon liittyvä prosessi on herättänyt kiivasta keskustelua: toiset ovat kritisoineet yritysten rankkoja päätöksiä ja toiset taas korostavat niiden välttämättömyyttä: globaalista kilpailusta voi selvitä voittajana vain sopeutumalla. Valtioiden talouspoliittisten vaikutusmahdollisuuksien vähenemisen myötä sosiaalipoliittisten järjestelmien ylläpidosta ja vahvistamisesta on tullut vaikeaa.

Verokilpailu ja yritysten toimipaikkakilpailu on ymmärretty yhteiskuntapolitiikassa paineena alentaa sosiaalimenoja ja karsia julkisen sektorin toimintaa. Poliittisilla päättäjillä on tänä päivänä todellinen pähkinä purtavana. Yhtäältä yritykset vaativat niille suotuisia uudistuksia, kun kilpailu globaaleilla markkinoilla vain kiristyy. Toisaalta kansalaiset vaativat vahvempaa sosiaalisen turvan verkkoa ja puskureita globalisaation varalle.

Tutkimukseni yhteiskunnallisena kontekstina on yhteiskunnallisten toimintaedellytysten muuttuminen talouden globalisaation eli kansainvälisen kaupan kasvun, rahoitusmarkkinoiden kehittymisen ja monikansallisten yritysten toiminnan myötä. Haasteita riittää, koska

kilpailukyvyn ja työllisyyden säilyttäminen on oleellista talouskasvun edistämiseksi, mutta kansallista hyvinvoinnin edistämistäkään ei voi sivuuttaa.

Tutkimukseni keskiössä on talouden globalisaatioon liittyvät merkitykset. Tavoitteenani on diskursiivisesti tarkastella yhteiskunnallisen keskustelun avulla globalisaatioon ja talouteen liittyviä puhetapoja kymmenen vuoden ajanjaksolla. Teoreettisena lähtökohtana on sosiaalisen konstruktionismin idea kielen merkityksistä, jotka muokkaavat todellisuutemme tietynlaiseksi. Aineistonani on Helsingin Sanomien pääkirjoitukset vuosilta 1997-2007. Tarkastelen aineistoa niin konkreettiselta kuin kulttuuriselta tasolta, jossa jälkimmäisessä keskityn pääkirjoitusten rakentamiin kulttuurisiin talouden globalisaation merkityksiin: minkälaiseksi talouden globalisaatio ymmärretään? Konkreettiseen tasoon kulminoituu pääkirjoitusten Kiina-ilmiöön ja varsinkin yritysten tuotantojen siirtoihin liittyvä problematiikka eli tarkasteltavana on globalisaation konkreettisista seurauksista nostetut merkitykset.

Tarkoitukseni ei ole luoda talouden globalisaatioon liittyvää uutta teoriaa tai avata kattavasti ta miten globalisaatiosta ja taloudesta puhutaan Helsingin Sanomissa oikein ja miten väärin. Pyrin löytämään uusia tapoja ymmärtää tätä laajaa ilmiötä. Minä tutkijana luon tieteellisin keinoin oman tulkintani talouden globalisaatioon liittyvästä yhteiskunnallisesta keskustelusta tietynä aikakautena. Sen lisäksi, että luon oman tulkintani keskustelusta, otan tutkimustulosteni ja johtopäätösteni avulla osaa siihen.

MITÄ ON TALOUDEN GLOBALISAATIO?

Kun globalisaation eri näkökulmia pohtii, tuntee olevansa keskellä vedenpaisumusta muistuttavaa informaatiotulvaa. Jos tarkastelun alle ottaa melkein minkä tahansa nykymaailman ilmiön, oli kyseessä sitten muoti, ihmiskauppa tai pörssikurssit, tuntuu aina vastaan tulevan ennemmin tai myöhemmin globalisaatio. Juho Saari kuvailee (2004) globaalia hallintaa käsittelevän teoksensa alkusanoissa tätä aikakautemme ilmiötä ”joka soppeen leviäväväksi globalisaatiokohinaksi”. Tänä päivänä tuntuu, että globalisaatio on mitä moninaisempien ilmiöiden ja tapahtumien alku ja juuri. Toisaalta tämä asetelma on herättänyt ainakin minussa pientä ärtyisyyttä. Kun ”kaiken” takana on globalisaatio, niin siitä käytävä keskustelukin on jokseenkin turhaa: globalisaatio nyt vain muuttaa maailmaa, eikä sille voi mitään.

Tutkimukseni näkökulmana on talouden globalisaatio. Se on yksi tämän monikerroksisen prosessin näkökulmista, joka sekin laajuudessaan kattaa monia eri osa-alueita. Talouden globalisaation ymmärtäminen on vaikeaa, koska sen eri näkökulmat eivät ole muista talouden globalisaation osa-alueista eristyksissä olevia tapahtumaketjuja, vaan – niin kornilta kuin se kuulostaakin – kaikki vaikuttaa kaikkeen. Talouden globalisaation kokonaisvaltainen hahmottaminen on hyvin vaikeaa.

Talous on mielestäni globalisaation yhteiskunnallisesti merkittävin osa-alue. Talouden kehitys on viime vuosina luonut aivan uudet realiteetit ja toimintarat: sen vaikutukset ulottuvat laajasti yhteiskuntaan. Valtiot eivät pysty enää valvomaan ja ohjaamaan poliittisilla keinoilla talouden muutoksia. Myös yritysten muuttunut asema suhteessa valtioon on tuonut omat haasteensa. Jos valtion taloudelliset realiteetit ovat muuttuneet ja niiden mukaan toimiminen vaikeutunut, on vaikeutunut moni muukin yhteiskunnan osa-alue, esimerkiksi hyvinvointi- ja sosiaalipoliittiset lähtökohdat. Talouspoliittiset toimintamahdollisuudet vaikuttavat esimerkiksi mahdollisuuksiin ylläpitää hyvinvointijärjestelmiä, kuten sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmiä.

Talouden globalisaatioon liittyvässä kirjallisuudessa se on useimmiten liitetty kansainväliseen kauppaan, rahoitusmarkkinoiden kehitykseen ja monikansallisten yritysten toimintaan. Keskustelua on herättänyt kansallisvaltioiden vaikutusmahdollisuudet talouden globalisaation mukanaan tuomiin muutoksiin nähden ja tämän myötä myös talouden globalisaation

hallintaan liittyvä keskustelu on virinnyt. Myös teknologinen kehitys on usein liitetty vahvasti talouden globalisaatioon. Kehittyneiden ja kehitysmaiden väliset taloussuhteet ja talouden globalisaation niin sanottu voittaja-häviöjä –asetelma on myös yksi tämän moniulotteisen ilmiön lähtökohta.

Talouden globalisaatiota voidaan lähestyä siis monesta eri näkökulmasta, ja kuten aikaisemmin totesin, ovat ne kaikki monimutkaisissa syy- ja seuraussuhteissa toisiinsa nähden. Kansainvälistä kauppaa ei voida tarkastella erillään esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden eri osa-alueista kuten pääomista tai ulkomaan investoinneista. Pääoma ja ulkomaaninvestoinnit taasen ovat monikansallisten yritysten toiminnan perusedellytyksiä. Yritysten maailmanlaajuisten verkostojen kasvun vauhdittajana ovat olleet teknologiset edistysaskeleet. Nämä näkökulmat edustavat tutkimuskirjallisuudessa käsitellyn talouden globalisaatiokehityksen jonkinlaisia päälinjauksia.

Sen, että globaalit markkinat ovat yleensä syntyneet, on mahdollistanut kansainvälisen kaupan ja rahoitusmarkkinoiden deregulaatio 1970-luvulta lähtien. Kun vapaan talouden esteitä on purettu, kansainvälinen kauppa ja rahoitusvirrat maailmantaloudessa ovat kasvaneet. Globalisaatiosta paljon kirjoittanut professori Raimo Väyrysen mukaan (1999, 52) koko globalisaation ydin voidaan nähdä taloudellisena prosessina, jossa markkinasuhteet syvenevät ja maailmanlaajuistuvat. Yksinkertaistettuna talouden globalisaatio voidaan nähdä prosessina, jossa kansalliset taloudet eivät ole enää helposti talouspoliittisin keinoin ohjattavissa olevia suljettuja talouksia vaan osa maailmanlaajuisia vapaita markkinoita, jonka syntyyn ovat vaikuttaneet hyvin monet eri seikat.

Kaupan esteiden purkaminen ja talouden deregulaatio ilmentää sitä, ettei talouden globalisaatio ole omavarainen ja itsestään etenevä prosessi. Tietoiset päätökset ovat 1980-luvulta lähtien kiihdyttäneet talouden globalisaatiota. Näistä merkittävimpiä ovat ulkomaankaupan esteiden vähentäminen, pääomaliikkeiden ja yritysostojen lisääntyminen sekä teknologinen muutos, erityisesti telekommunikaatiossa (Hjerpe & Honkatukia 2005, 12). Talouden muutosten myötä myös yksittäiset kansallisvaltiot ovat toteuttaneet institutionaalisia reformejaan (Väyrynen 1998, 6). Monen valtion talouden sääntely vaikeutui, kun kansainvälinen talous ja teknologia kehittyvät. Esimerkiksi Suomessa yksi merkittävimmistä reformeista 1980- ja 1990-luvulla oli rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkaminen. Joku näkee talouden deregulaation ja talouden globalisaation taustalla

uusliberalistisen ”salaliiton”, toiset korostavat viime vuosikymmenien tapahtumia jonkinlaisena luonnollisena maailmanjärjestyksen kehityskulkuna.

Mitä tulee talouden globalisaatioon ja sen sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikkaan mukanaan tuomiin muutoksiin, toteaa 1990-luvun sosiaalipoliittista reformia tutkinut Raija Julkunen (2001, 38) sosiaalipoliitiikan olevan nykypäivänä rajattomien tarpeiden ja rajallisten resurssien jatkuvassa jännitteessä. Asetelmaan ovat johtaneet 1990-luvun yhteiskunnalliseen murrokseen liittyvät tekijät. Suomi koki 1990-luvun alussa syvän taloudellisen laman ja samaan aikaan toteutettiin myös siirtyminen avoimille maailmanmarkkinoille.

Myös uudet uusliberalistisemmat aatteet ovat hiipineet suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan monen muun länsimaan vanavedessä. Suomessa on vuosina 1985-1992 valtiollisin poliittisin päätöksin toteutettu rahoitusmarkkinoiden perusteellinen deregulaatio, jonka myötä Suomi on yksi kaikkein vähiten talouttaan säätelevistä OECD-maista (Heiskala 2006, 28). Suljetun talouden oloihin ja kollektiivisen arvoperustan mukaisesti rakennetut hyvinvointivaltion järjestelmät asettavat julkisen talouden kestävyydelle kovat paineet. Verokilpailu ja pääomien vapaa liikkuvuus heikentävät julkisen talouden tuloperustaa. (Tiihonen 2006, 100.) Taloudellisen argumentoinnin vaikutusvalta on kasvanut yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ja taloustieteellinen ajatuskehys on korostunut. (Julkunen 2001, 13; 104.)

Julkunen näkee (2001, 51) globalisaation ulottuvuutena muutakin kuin talouksien yhdentymisen. Sosiaalipoliitiikan kannalta merkittävää on julkisten menojen ja sosiaalipoliittisten mallien vertailu ja ”parhaiden käytäntöjen” etsiminen. Ennen kansainvälistä mainetta edistyksellisenä ja menestyksekkäänä valtiona pystyi hankkimaan suurilla sosiaalimenoilla ja laajalla julkisella sektorilla. Se kertoi sosiaalisten oikeuksien paranemisesta ja kansainvälisen tason saavuttamisesta. Tänä päivänä kilpaillaan erilaisilla taktiikoilla siitä, miten julkisten menojen kasvua voidaan parhaiten rajoittaa. Uudeksi talouspoliittiseksi tehtäväksi on noussut julkisten menojen rajoittaminen, joka on kivunnut hallitusten agendalle työllisyyden ja taloudellisen tasa-arvon rinnalle. Näihin kahteen jälkimmäiseen liittyvien tavoitteiden saavuttamisesta on tullut täten entistä vaikeampaa. (emt., 51; 54; 143.)

Talouden globalisaatioon ovat vaikuttaneet monet eri tekijät aina talouden deregulaatiosta tietoliikenteen kehittymiseen ja sen seuraukset yhteiskuntapolitiikkaan ovat ilmeiset. Itse talouden globalisaation perustavanlaatuisina tekijöinä ovat kansainvälinen kauppa ja rahoitusmarkkinat. Talouden globalisaatioon vaikuttaneet kansainvälisen kaupan ja rahoitusmarkkinoiden kehitys ovat raha- ja hyödykemarkkinoiden ominaisuudessa juuri maailmantalouden kehityksen kannalta keskeisimmät elementit, joiden huomiotta jättäminen talouden globalisaatiota käsiteltäessä antaisi ilmiöstä vajavaisen kuvan. Tämän lisäksi globaalien yritysten synty on oleellinen osa talouden globalisaatiota. Seuraavissa kappaleissa tarkastelen, miten nämä tekijät ovat osaltaan tähän aikakautemme ilmiöön vaikuttaneet.

Kansainvälinen kauppa

Mannertenvälinen kauppa voidaan ajoittaa Antiikin aikoihin, mutta kansainvälisestä kaupasta voidaan puhua vasta 1900-luvulta lähtien, kun kaupankäynti kasvoi teollistumisen myötä (Held et al. 1999, 152; 155). Yritykset hyödynsivät tehotuotantoa ja kuljetusteknologiset edistysaskeleet nopeuttivat tuotteiden leviämistä lähialueita laajemmalle. Kun 1930-luvun maailmanlaajuisesta poliittisesta ja taloudellisesta kriisistä oli selvitty, alkoivat maailmanlaajuiset kauppaverkostot voimakkaasti kasvaa. Kuljetus- ja kommunikaatiokustannukset alenivat ja eri maiden yritykset tunkeutuivat toistensa markkina-alueille (Held et al. 1999, 171; 174).

Välttääkseen kansainvälistä kauppaa rajoittavia kansallisia protektionistisia toimia, länsimaiden suurvallat ottivat tavoitteekseen vapaan kaupan periaatteet. Tullimaksut ja muut kaupankäyntiä rajoittavien esteiden katsottiin hidastavan talouden kasvua. Kehitystä vauhdittivat erilaiset kansainvälisen kaupan sopimusjärjestelmät ja järjestöt kuten GATT ja WTO (Berend 2006, 264). Tämän seurauksena tavaroiden ja palveluiden vaihdannalle on viime vuosikymmenien aikana syntyneet maailmanmarkkinat, joissa osallisena ovat melkein kaikki maailman valtiot muutamia poikkeuksia lukuunottamatta. Maailmanlaajuiset kauppaverkostot ovat mahdollistaneet globaalien markkinoiden synnyn. (Held et al. 1999, 182).

Kansainvälisen kaupan todellisesta kasvusta vallitsee jonkinlaista erimielisyyttä. Se, miten voimakkaasti kansainvälinen kauppa on viimeisen 50 vuoden aikana kasvanut, on herättänyt keskustelua. Globalisaatioteoreetikkojen Paul Hirstin ja Grahame Thompsonin mukaan (1999, 20-21) vuosina 1853-1911 kaupankäynti oli suhteessa vilkkaampaa, kuin 1900-luvun loppupuolella, jonne talouden globalisaation huippuvuodet usein ajoitetaan. Myös globaalista kaupasta puhuminen on joidenkin tahojen mielestä liioittelua: kauppa ei ole maailmanlaajuista vaan alueellista. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa viitataan japanilaisen yritystalouden tutkijan Kenichi Ohmaen esittämään väitteeseen, että maailmantaloutta hallitsee USA:n, Euroopan ja Japanin valtakeskukset (Ohmae 1985 Reinikaisen 2001, 426 mukaan). Niin ikään Paul Hirst ja Grahame Thompson (1999, 2) sekä David Held ja Anthony McGrew (2005, 48) tukevat näkemystä alueellistuneesta kaupasta globaalin kaupan sijaan.

Viime vuosina on noussut esiin kuitenkin uusia aluevalloituksia: Kiinan ja Intian talousalueet ovat voimakkaasti kasvaneet ja yritykset ovat siirtäneet paljon toimintojaan juuri näihin maihin. Aiemmin vahvoina pidetyt talousalueet taasen voivat menettää asemiaan. Uudet nousevat talousalueet voivat haastaa nykyiset vallitsevat talouskeskukset. Tulevaisuudessa voi maailman talouskartalle kivuta vielä uusia alueita nyt jo nousseiden rinnalle.

Kansainvälisen kaupan tutkimusmittareiden on myös myönnetty olevan ongelmallisia. Tutkimusaineistona käytettäviin tilastoihin ei aina voi luottaa, koska tilastointimenetelmät voivat vaihdella maittain suurestikin. Yhtenä vaihtoehtona mitata kansainvälisen kaupan kasvua on vertailla eri maiden bruttokansantuote-lukemia (BKT). Kansainvälisen politiikan professori Heikki Patomäki kritisoi voimakkaasti bruttokansantuotetta yhteiskunnan ja sen kokonaiskehityksen mittarina. Hänen mielestään siihen lasketut taloudelliset arvot perustuvat epäsuoriin indikaattoreihin ja useaan kertaan muuttuneisiin laskentaperusteisiin. (Patomäki 2007, 103-104.) Held ja kumppanit myöntävät myös bruttokansantuote-mittarin ongelmat (Held et al. 1999, 151). Bob Sutcliffe ja Andrew Glyn kritisoivat (2003, 65) kaupan kasvua mittaavia riittämättömiä tutkimusmenetelmiä. He perustelevat tämän sillä, että tietyt kvantitatiiviset mittarit antavat samasta mitattavasta ilmiöstä aivan päinvastaisia tuloksia kuin toiset. (emt.)

Kansainvälisen kaupan kehitys on siis maailmantalouden toimintaan vaikuttava peruselementti ja näin ollen myös talouden globalisaation kehitysprosessin suuri taustavaikuttaja. Siitä, kuinka voimakasta kasvu on milläkin vuosikymmenellä ollut tai onko

kaupankäynti edes globaalia, on olemassa eri näkemyksiä. Myös kansainvälisen kaupan kasvun mittaaminen ei ole ongelmattonta. Joka tapauksessa kansainvälisen kaupan kasvu on – enemmän tai vähemmän – myötävaikuttanut talouden globalisaatioprosessiin.

Rahoitusmarkkinat

Kuten aikaisemmin totesin talouden globalisaation eri osa-alueiden välisistä syy- ja seuraus – suhteista, ei kansainvälistä kauppakaan voida tarkastella erillään rahoitusmarkkinoiden kehityksestä. Jos kansainvälisen kaupan todellisesta kasvusta ja sen vaikutuksista talouden globalisaatioon vallitsee erimielisyyttä, ilmentävät rahoitusmarkkinat monelle konkreettisemmin talouden globalisaatiota.

Maailmanlaajuisen taloudellisen toiminnan edellytyksenä ovat rahoitusmarkkinat, joilla kohtaavat rahan tarvitsijat ja rahan lainaajat. Rahoitusmarkkinoiden kokonaisuuteen kuuluvat pankit, muut luottolaitokset, vakuutusyhtiöt, sijoituspalveluyritykset, arvopaperimarkkinat, pörssi, erilaiset maksu- ja selvitysjärjestelmät sekä näitä palveluita käyttävät asiakkaat. (www.rahoitustarkastus.fi.)

Kaupankäynti on edellyttänyt jo aikaisessa vaiheessa jonkinlaista valuuttaa. Alun perin tähän tarkoitukseen käytettiin kultaa. Mannertenväliset kullan ja hopean liikkeet voidaan ajoittaa jo 1100-luvulle. Vaikka rahavirrat ovat liikkuneet jo vuosisatoja, eurooppalainen rahoitusjärjestelmä – eli laillinen ja institutionalisoitu järjestelmä, jossa osallisena on enemmistö talouksista – ajoittuu 1700-luvulle. (Held et al. 1999, 190-191.)

Kun kansainvälinen kauppa kasvoi voimakkaasti teollistumisen myötä aina Ensimmäiseen Maailmansotaan saakka, kasvoivat myös maiden väliset rahavirrat. Tätä aikakautta on pidetty rahoitusmarkkinoiden kulta-aikana (Reinikainen 2001, 413). Se loi pohjaa yhä kiihtyvälle talouden globalisaatiolle. Tietoliikenne kehittyi ja sähkölennätinyhteydet keksittiin. Rahoitusjärjestelmästä tuli organisoitua toimintaa, kun pankkitoimintaa institutionalisoitiin. (Held et al. 1999, 192; 195.)

Elettiin kultakantajärjestelmän aikaa eli suurin osa valuuttojen arvosta kiinnitettiin kullan arvoon. Valtioiden pyrkimykset protektionistisilla toimillaan suojata omia talouksiaan tulivat kestävämmiksi, mikä johti 1930-luvun suureen lamaan. Muutenkin vuodet 1914-1944 olivat maailmantaloudelle synkkiä vuosia ja talous kasvoi hitaammin kuin koskaan nykyyhistoriansa aikana (Berend 2006, 79). 1940-luvulla luotiin Bretton Woods –järjestelmä ja pääomia ryhdyttiin säännöstelemään. Bretton Woods –järjestelmässä valuuttakurssit olivat sidottu dollarin arvoon eikä valuutan arvoa määritellyt globaalit markkinat. Näin ollen valtioilla oli mahdollisuus käyttää itsenäistä talouspoliittista määräysvaltaa omaan raha- ja talouspolitiikkaansa nähden. Pääomien säännöstelyllä rajoitettiin rajojen ylittäviä rahavirtoja.

Larry Allen kuvaa (2005, 12) 1970-lukua maailmantalouden käännekohtana. Eurovaluuttamarkkinat syntyivät ja 1970-luvun öljykriisi koetteli Bretton Woods-järjestelmää sillä seurauksella, että järjestelmä lopulta kestävämmänä romahti. 1970-luvulta alkoi myös rahoitusmarkkinoiden asteittainen deregulaatio ja pääomavirrat alkoivat voimakkaasti kasvaa.

Rahoitusmarkkinoiden kehitykseen ovat vaikuttaneet monet seikat. Jos tavoitteena kansainvälisen kaupan kohdalla oli vapaa kauppa, rahoitusmarkkinoilla se merkitsi pääomien vapaata liikkuvuutta yli rajojen. Tänä päivänä valtioiden mahdollisuudet vaikuttaa kansallisiin talouspoliittisiin keinoihin rahoitusmarkkinoiden toimintaan ovat hyvin vähäiset: valuuttakurssit ja korkokannat – kaksi kansallisen makrotalouspolitiikan perustekijää – määrittävät globaaleilla rahoitusmarkkinoilla. (Held et al. 1999, 189) Suomen raha- ja talouspolitiikkaa määrittelee merkittävästi myös Euroopan unioni, jonka raha- ja talouspolitiikan sääntöjä jäsenmaat noudattavat tiettyjen periaatteiden pohjalta – budjettikurin ja sanktioiden voimalla (Katso Antola & Rehn 2006).

Myös teknologiset edistysaskeleet ovat myötävaikuttaneet globaalien rahoitusmarkkinoiden laajenemiseen. Monta kertaa olemme televisiosta nähneet, miten pörsimeklarit tekevät hektisesti työtään; puhelimia, tietokoneita, fakseja, kännyköitä. Kaikki ne mahdollistavat rahan nopean liikkumisen New Yorkista Tokioon ja Singaporesta Lontooseen – muutamassa sekunnissa 24 tuntia vuorokaudessa.

Jos vertaa kansainvälistä kauppaa ja rahoitusmarkkinoita talouden globalisaation pääasiallisina myötävaikuttajina, korostavat Held kumppaneineen jälkimmäisen osuutta ilmiöön. Heidän mukaansa (1999, 221) maailmanlaajuisen rahoitustoiminnan tarkoituksena

ennen oli mahdollistaa kaupankäynti, mutta tänä päivänä globaalista rahoitustoiminnasta yhä pienempi osuus on kansainvälistä kauppaa. Painopiste on siirtynyt politiikasta markkinoille ja kansainvälinen talous ja sen keskeiset toimijat, kuten pankit ja globaalit yritykset, asettavat uusia vaatimuksia kansalliselle talouspolitiikalle. (Väyrynen 1999, 184.)

Jonathan Perraton (2003, 50) kuvaa finanssivirtojen voimakasta kasvua tähtitieteellisenä ja moni yhtyy tähän kielikuvaan. Rahoitusmarkkinoiden laajeneminen nähdään oleellisena tekijänä talouden globalisaatiokehitykselle; väite, johon yhtyy useampi taho kuin kansainvälisestä kaupasta puhuttaessa. Vaikka kansainvälisen kaupan ja rahoitusmarkkinoiden myötävaikutus talouden globalisaatiolle on ollut vähintäänkin merkittävä, ovat ne saaneet pontta globaalien yritysten toiminnasta.

Monikansalliset yritykset

Berend (2006, 268) määrittelee laajasti monikansalliset (*multinational*) yritykset yrityksiksi, joilla on toimintaa kahdessa tai useammassa maassa. Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan myös poikkikansallisista yrityksistä (*transnational*): käsitteessä korostuu enemmän maantieteellisiä rajoja ylittävät liiketoimet. Näitä käsitteitä käytetään tosin rinnakkain yleensäkin kansainvälisistä yrityksistä puhuttaessa ja niiden käyttö riippuu paljon myös tutkijasta. Monikansalliset yritykset on yleisluontoisempi nimitys globaalisti toimiville yrityksille ja käsite, jota myös tässä tutkimuksessani käytän.

Vaikka monikansallisten yritysten toiminta juontaa juurensa 1800-luvun Yhdysvaltojen massatuotannosta, niiden ensiaskleet tämän päivän tunnetuiksi maailmanlaajuisiksi suuryhtiöiksi kansainvälisine yritysverkostoineen otettiin 1970-luvulta lähtien (Berend 2006, 268-269; Ekholm 2005, 101). Väyrysen mukaan (1999, 83) yritysten kansainvälistyminen on talouksien yhdentymisen rinnalla globalisaatiokehityksen merkittävin taustavoima. Monikansalliset yritykset tuottavat hyödykkeitä, joita tuotetaan ja kulutetaan ympäri maailmaa: niiden toiminta on vaikuttanut kansainvälisen kaupan kehitykseen. Rahoitusmarkkinoille yritysten toiminta kietoutuu muun muassa ulkomaaninvestointien kautta. Hirst ja Thompson (1999, 51) väittävät, että juuri monikansalliset yritykset ovat vastuussa ulkomaaninvestointien kasvusta.

Jos maailmantalouden kehitykseen vaikutti vuosina 1945-1973 kansainvälinen kauppa, 1980-luvulta lähtien merkittävin tekijä on ollut ulkomaan investointien kasvu (Hirst & Thompson 1999, 51). Myös Väyrysen mukaan (1999, 83) olennaisin piirre globalisaatiokehityksessä on juuri yritysten tekemien suorien sijoitusten kasvu, johon on vaikuttanut pääomaliikkeiden vapauttaminen ja tekninen kehitys. Suorat ulkomaiset investoinnit ohjaavat kansainvälistä kauppaa, kun yritykset perustavat tuotannon keskuksia ympäri maailmaa. Niiden avulla yritykset pyrkivät luomaan myös kansainvälisiä liiketoimintaverkostoja. (emt., 83; 99.) Monikansallisten yritysten kasvua globaaleiksi yrityksiksi on vauhdittanut teknologinen kehitys: ne edustavat teknologisesti dynaamisimpia teollisuudenaloja, kuten telekommunikaatiota (Held et al., 260).

Kuinka globaaleja ja kansallisista juuristaan riippumattomia monikansalliset yritykset todellisuudessa ovat? Monikansallisten yritysten vaikutusta suurina globaaleina toimijoina ei varmastikaan voi kiistää. Monen mielestä niillä on jo liikaa valtaa esimerkiksi kansallisvaltioihin nähden. Yritykset ovat luoneet laajoja yritysverkostoja ja maailman suurimpien yritysten alkuperämaata on vaikea enää jäljittää. Held kumppaneineen (1999, 261) myöntää, että vaikka yksittäinen monikansallinen yritys ei toimikaan jokaisessa maailman maassa, niiden toiminta on rakenteellisesti muuttanut maailmanlaajuista liiketoimintaa.

Vastakkainen näkemys korostaa, että yritysten kansallisuuksilla on yhä merkitystä: monet perusliiketoimet sijaitsevat niiden kotimaassa. Globaalit yhtiöt ovat perustaltaan kansallisia yrityksiä, joilla on vain kansainvälisiä liiketoimia. Myös sekä kansallisilla talous- ja kulttuurijärjestelmillä että yrityskulttuureilla on vaikutusta monikansallisten yritysten toimintaan. (Held et al., 261.) Myös Väyrynen painottaa (1999, 44), että yritysten kansainvälistymisestä huolimatta niiden omistuksessa, rakenteessa ja toimintatavoissa on yhä selviä kansallisia piirteitä: monikansallisilla yrityksillä on siteitä kotimaan poliittisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin.

Talouden globalisaatio on muuttanut kansallisia yrityksiä ympäri maailmaa toimiviksi suuryhtiöiksi. Coca-cola, Nokia ja Nestle voidaan paikantaa maassa kuin maassa, eikä kansallisilla rajoilla tunnu olevan enää merkitystä. Yritykset eivät tarvitse enää rinnalleen kansallisvaltioitaan, vai tarvitsevatko?

Kansallisvaltiot vs. yritykset

Monikansalliset yritykset ovat myötävaikuttaneet voimakkaasti työvoiman uudelleenjakoon, jolla viitataan yksinkertaistettuna siihen ilmiöön, kun yritykset siirtävät toimintojaan halvan työvoiman maihin. Yrityksille on olemassa teknisesti samankaltaiset toimintaedellytykset ympäri maapalloa, vaikka liiketoimintaympäristöjen kehittyneisyys vaihtelee paljon: erot työvoimakustannuksissa ovat sen sijaan merkittäviä (Kasvio & Nieminen 1999, 48-49). Heldin ja kumppaneiden mukaan (1999, 259-260) tässä kehityksessä on oleellista ollut monikansallisten yritysten luomat tuotantoverkostot: sen sijaan, että yritykset veisivät tuotteitaan ulkomaille esimerkiksi lisensioinnin tai alihankinnan kautta, ne ovat perustaneet ylikansallisten liiketoimien avulla omia, yrityksen sisäisiä tuotantolaitoksiaan ulkomaille.

Suomessa työpaikkojen uudelleenjakoon liittyvä kehityskulku nousi julkisuuteen 2000-luvulle tultaessa. Moni suomalainen yritys ilmoitti siirtävänsä tuotantoaan halvemman työvoiman maihin, kuten Kiinaan. Osa yrityksistä jätti hyvästit Suomelle lopullisesti. Seurauksena oli luonnollisesti kymmeniä ellei satoja työntekijöiden irtisanomisia, yrityksen koosta riippuen. Oli syntynyt uusi ilmiö, josta huolestuivat niin tavalliset kansalaiset kuin johtavat poliitikotkin: Mitä tapahtuu työpaikoille? Miten kilpailukyky säilytetään? Media loi näille tapahtumille populaarisen käsitteen: Kiina-ilmiö.

Kiina-ilmiöön liittyvät tapahtumat ovat virittäneet edelleen sitä keskustelua, mitä talouden globaalista hallinnasta on käyty. Pääasiallisena huolenaiheena ovat olleet kansallisvaltiot ja niiden vaikutusmahdollisuudet, kun taloudelliset realiteetit ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana hyvin toisenlaiseksi, mitä ne olivat 20 vuotta sitten. Vaikka tänä päivänä kansallisvaltiot kohtaavat haasteita kansainvälisen kaupan saralta ja rahoitusmarkkinoiden vaikeuttaessa niiden makrotaloudellisia tavoitteitaan, monet näkevät kuitenkin monikansalliset yritykset suurimpana uhkana kansallisvaltioiden toiminnalle ja suvereniteetille.

Ulrich Beck (1999, 32; 34) puhuu ylikansallisten yritysten uudesta vallasta: niillä on mahdollisuus viedä työpaikkoja maihin, joissa työvoimakustannukset ovat alhaiset. Yrityksillä ei tämän perusteella ole siis avainroolia pelkästään talouden asioista päätettäessä vaan se laajenee koko yhteiskuntaan. (emt.) Jotkut tahot väittävät, että monikansallisilla

yrittäjillä on käytössään valtavat voimavarat ja ne ovat saaneet etuoikeutetun aseman varsinkin maailmantalouden hallinnassa (Held & McGrew 2005, 78).

Monikansallisten yritysten suurista voimavaroista huolimatta, moni näkee kansallisvaltioiden aseman silti vahvana. Hirst ja Thompson muistuttavat (1996, 487), että yritykset tarvitsevat kansallisvaltioita ylläpitämään yhteiskunnallista vakautta ja ne hyötyvät kansallisvaltioiden keskus- ja paikallishallinnon verkostoista. Kansalliset talousjärjestelmät ovat keskeisessä asemassa myös maailmantalouden riskejä ja konflikteja torjuessa, mikä on myös yritysten etu. (emt.) Samoilla linjoilla on Suomen yhteiskunnallista murrosta tarkastellut Risto Heiskala (2006, 35): Vaikka globaali vero- ja toimipaikkakilpailu asettaa rajoja kansallisvaltioiden mahdollisuuksille ohjata yritysten liiketoimintaa, muodostavat valtiot kuitenkin pääomille tärkeitä tukirakenteita, kun kilpailu globaaleilla markkinoilla kiristyy. Esimerkkeinä hän mainitsee koulutetun työvoiman saatavuuden ja tutkimus- ja kehitystoiminnan.

Myös Held ja McGrew jakavat (2005, 434) näkemyksen kansallisvaltion keskeisestä asemasta: maailmantalouden muuttuminen ei tarkoita välttämättä valtion vallan heikentymistä, vaan pikemminkin se muuttaa valtion vallan harjoittamisen ehtoja. Kansallisvaltiot nähdään myös ainoina potentiaalisina kansainvälisen järjestelmän tahoina, jotka voivat yhdessä toteuttaa yleensäkin globaalia hallintaa, vaikkakin yhteistyössä kansainvälisten järjestöjen kanssa. Kansainvälistä politiikkaa tutkinut Shampa Biswasin muistuttaa (2002, 177) myös, etteivät monikansalliset yritykset ole ainoita globaaleja toimijoita, joiden kanssa kansallisvaltiot ovat tekemisissä. Kansainväliset järjestöt ovat myös keskeisessä asemassa. Hän kuitenkin lisää, että monikansalliset yritykset ovat tosin niitä toimijoita, joilla on tänä päivänä vaikutusvaltaa kyseenalaistaa kansallisvaltioiden legitimitetti ja auktoriteetti (emt., 175)

Kansallisvaltioiden tuleva asema kasvavien globaalien yritysten rinnalla jakaa mielipiteitä. Yhtäältä monet tahot näkevät kansallisvaltioiden aseman monikansallisten yritysten kasvavasta vaikutusvallasta huolimatta vahvana, mutta ei välttämättä muuttumattomana ja stabiilina. Toisaalta moni kantaa huolta monikansallisten yritysten laajenemisen myötä niiden toiminnan vaikutuksista yhteiskunnallisiin toimintaedellytyksiin.

KIELEN MERKITYKSET RAKENTAVAT TODELLISUUTTA

Tutkimukseni keskiössä on talouden globalisaatio ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset: miten talouden globalisaatioon liittyvät muutokset haastavat yhteiskuntapolitiikan. Analysoin aineistoani kielen ja sen merkitysten kautta. Pääkirjoitukset merkityksellistävät talouden globalisaation tietynlaiseksi. Teoreettisena perustana on sosiaalinen konstruktionismi. Diskurssianalyysin periaatteet luotaavat tarkemmin aineiston analyysia ja tulkintaa.

Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni lähtökohtana on talouden globalisaatioon liittyvä keskustelu Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa vuosina 1997-2007. Tavoitteenani on yhteiskunnallisen keskustelun avulla pohtia tähän ilmiöön liittyvää problematiikkaa. Tutkimuksessani hahmotan niitä eri puhetapoja ja metaforisia ilmaisuja, joilla Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa talouden globalisaatiota merkityksellistetään. Avainkysymykseni on

Miten Helsingin Sanomat pääkirjoituksissaan merkityksellistää talouden globalisaatiota?

Tutkimukseni keskeisinä käsitteinä ovat globalisaatio ja talous. Talouden käsite on luonut minulle konkreettisen mahdollisuuden tiivistää tutkimuksen aihepiiriä. Taloudellinen näkökulma on yksi globalisaation kulmakivistä. Sen lisäksi, että talous on globalisaation keskeinen elementti, on se myös tärkeä näkökulma koko globalisaation ymmärtämisessä. Toisaalta asetelma toimii myös päinvastoin; taloutta on vaikeaa ymmärtää ilman globalisaatiota.

Talouden globalisaatio vaikuttaa yhteiskuntapolitiikkaan ja sen mahdollisuuksiin. Se luo uuden ympäristön kansallisvaltioille toteuttaa niitä yhteiskunnallisia toimenpiteitä, joita ennen toteutettiin hyvin erilaisessa ympäristössä. Esimerkiksi talouden sääntelyn vaikeutuminen on tuonut valtioille haasteita toteuttaa omaa kansallista sosiaalipolitiikkaa. Yhteiskuntapoliittisesti on tärkeää purkaa auki globalisaatioon ja talouteen liittyviä kulttuurisia oletuksia, koska ne vaikuttavat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Taloutta ja yhteiskuntapolitiikkaa yhdessä on tutkittu vähän. Kansallisvaltioiden asema talouden globalisaatiossa on puhuttanut paljon, mutta lähtökohtana on usein valtion raha- ja finanssipoliittisten vaikutusmahdollisuuksien muutokset. Toinen päälinjaus on noudattanut kansallisvaltioiden asemaa suhteessa globalisaatioon ja sen eri toimijoihin. Talouspoliittisten muutosten lisäksi on pohdittu myös kansallisvaltioiden identiteettiä tai nationalismia (Katso Alasuutari 1999; Ruuska 2002).

Tarkastelen pääkirjoituksissa ilmeneviä puhetapoja, jotka merkityksellistävät talouden globalisaation tietynlaiseksi. Kun puhumme puhetavoista, puhumme diskursseista. Diskurssianalyysiin perehtynyt Vivien Burr määrittelee (1995, 48) diskurssin viittaavan tiettyyn tapaan, jolla jokin kuva esitetään: diskurssi on joukko representaatioita, merkityksiä, tarinoita ja väitteitä, jotka tuottavat yhdessä tietyn version jostakin tapahtumasta. Jokainen diskurssi on erilainen tapa representoida maailma ja ne ovat tiiviisti yhteydessä siihen, miten yhteiskunta on järjestynyt ja miten se toimii (emt., 54). Diskurssi on erilaisten merkityssuhteiden järjestelmä, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27).

Teoreettisena viitekehyksenä sosiaalinen konstruktioismi

Tutkimukseni teoreettis-metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktioismi. Sen keskiössä on kieli ja sen merkitykset, jotka rakentavat ja ylläpitävät käsitystämme todellisuudesta: ilman merkityksiä ei ole ymmärrettävää todellisuutta. Kun havaitsemme merkityksen, saamme tietoa ympäröivästä todellisuudesta. Merkityksiä pohtineen Mikko Lehtosen (1998, 31) mukaan merkityksiä ei anneta sellaisenaan, vaan ne tuotetaan aktiivisesti kielessä.

Sosiaalisen konstruktioismin idea herättää pohtimaan ympäröivää todellisuutta ja sitä, miten siihen suhtaudumme. Burrin mukaan (1995, 3) sosiaalisessa konstruktioismissa ei ole kyse siitä, miltä maailma ennakkoluuloisesti ensisilmäyksellä näyttää, sillä todellisuus ei koskaan näytydy sellaisenaan, puhtaana. Todellisuus ei ole yksi ainoa 'totuus', vaan joukko erilaisia tuotettuja merkityksiä. Kun merkitykset vaihtelevat, vaihtelevat myös havaintomme todellisuudesta. Todellisuus ei ole koskaan puhdas ja näkökulmaton. Lehtonen (1998, 16) kuvaa todellisuutta ilman huomaamatonta merkityksellistämistyötä kaaoksena.

Sosiaalisen konstruktionismin idean mukaan ”todellisuuden tosiasiat” ovat riippuvaisia siitä kieliyhteisöstä, joka on esittänyt ja luonut ne; sanat tuottavat meille siis tavan havaita maailmaa. Olennaista on huomioida myös se, että ympäröivään todellisuuteen vaikuttaa aina historiallinen ja kulttuurinen konteksti. (Davis & Gergen 1997 Kuuselan 2002, 53-54 mukaan.) Samaa linjaa noudattaa Lehtonen (1998, 53) korostaessaan kontekstuaalisuutta. Hänen mukaansa kieli esiintyy tietyissä tilanteissa ja ympäristöissä: vasta kun kieltä tarkastellaan esittämiskontekstissaan, voidaan se tulkita paremmin. Tutkimusaineistoni esittämiskontekstina on päivittäisen julkaisun pääkirjoitukset, joiden luonne täytyy ottaa huomioon aineistoanalyysin aikana. Jos aineistoni koostuisi esimerkiksi erikoisjulkaisun artikkeleista tai hallituksen globalisaatioraporteista, täytyisi näkökulma sopeuttaa toisenlaiseen kontekstiin.

Miten sosiaalinen konstruktionismi on tutkimussuuntauksena syntynyt? Sen alkuperää ei voida jäljittää yksiselitteisesti. Sosiaalinen konstruktionismi on osa sitä rakenteellista muutosta, joka sosiaalitieteissä tapahtui 1980-1990 -luvulla. Tälle kehitykselle on ollut ominaista monitieteellisyys, kun uusia puhetapoja ja tulkintoja sosiaalisesta todellisuudesta, instituutioista ja yhteiskunnasta on syntynyt. (Kuusela 2002, 11-12.)

Sosiaalinen konstruktionismi on kehittynyt omaksi tutkimussuunnaksi niin psykologiassa, sosiaalipsykologiassa kuin sosiologiassakin. Psykologiassa taustalla vaikuttaa kiinnostus mielen sosiaaliseen rakentumiseen. Sosiaalipsykologiassa esimerkiksi Kenneth J. Gergen on pyrkinyt luomaan sosiaaliselle konstruktionismille jonkinlaista johdonmukaista kehitystarinaa. (Kuusela 2002, 50-51.) Vaikka sosiaalisen konstruktionismin juuria on mahdotonta täsmällisesti paikantaa, esittää Burr (1995, 9) sen saaneen paljon vaikutteita sosiologiasta.

Jo 1930-luvulla George H. Mead tutki, miten ihmiset jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissaan rakentavat omaa ja toisten identiteettiä. Etnometodologiaan suuntautuvat sosiologit alkoivat kiinnostua 1950- ja 60- luvulla sosiaalista elämää ylläpitävistä prosesseista. (Burr 1995, 9-10.) Sosiologit Peter Berger ja Thomas Luckmann esittivät 1960-luvulla, että ihmiset luovat ja ylläpitävät sosiaalisia ilmiöitä erilaisten sosiaalisten käytäntöjen kautta. Bergerin ja Luckmannin mukaan (1995, 13) sosiaalisen konstruktionismin ideana on tarkastella niitä prosesseja, joiden kautta mistä tahansa tietokokonaisuudesta voi tulla sosiaalisesti hyväksyttyä todellisuutta. He korostavat kieltä

koordinaattina, joka tekee ympäröivästä maailmasta merkityksellisen (Berger & Luckmann 1995, 32).

Kieli rakentaa sanaston ja kieliopin avulla merkityskenttiä ja luokittelumalleja, joissa tarkastelun kohteet erotetaan toisistaan. Näin tieto säilyy ja kertyy: tämän seurauksena rakentuu yhteiskunnallinen tietovaranto, josta yksilö voi ammentaa tietoa edelleen. (Berger & Luckmann 2002, 52.)

Sosiaalisen konstruktionismin tutkimussuuntausta voidaan löytää monelta eri tieteenalalta. Kuuselan (2002, 49) mielestä ehkä liiankin monelta eri tieteenalalta, koska hän kritisoi käsitteen turhan laveaa käyttöä. Hän nimittää sosiaalisen konstruktionismin käsitettä ”kameleonttimaiseksi nimilapuksi”, joka soveltuu mitä erilaisimpiin tilanteisiin ilman, että itse suuntaus vaivauduttaisiin edes määrittelemään täsmällisesti. Luokittelutavasta riippuen sosiaalinen konstruktionismi voidaan liittää erilaisiin tieteenperinteiden edustajiin niin kulttuurintutkimuksen, kielitieteen, fenomenologian, kulttuurihistoriallisen psykologian kuin kirjallisuustieteen alalta.

Sosiaalisen konstruktionismin perinteelle on mahdoton luoda yhtenäistä kuvausta vaan kyse on sosiaalitieteissä ennemminkin erilaisista näkökulmista ihmisen, kielen, yhteisöjen ja sosiaalisen todellisuuden suhteen (Kuusela 2002, 50). Sosiaalisen konstruktionismin suuntauksena, joka se on nykypäivänä, on vaikuttanut monet tutkimukset ja kirjoitukset, joita on jo vuosikymmeniä tuotettu hyvin monella eri tieteenalalla ympäri maailmaa. Käsitettä voi verrata globalisaatioon; ilmiöstä on kirjoitettu niin paljon eri tieteenaloilla, että johdonmukaista ja kaikki näkökulmat huomioonottavaa määritelmää on vaikeaa enää löytää.

Sosiaalisen konstruktionismin laajan ja epätäsmällisen käytön lisäksi sitä on kritisoitu myös liian subjektiivisesta tavasta tulkita ilmiöitä (Kuusela 2002, 49). Sosiaalisen konstruktionismin kanssa todellisuuden perimmäisestä luonteesta kiistelevät essentialismi ja realismi, jotka korostavat todellisuuden sellaisenaan annettua ja puhdasta luonnetta. Niiden mukaan tieto on suora havainto todellisuudesta, joka koostuu objektiivisista tosiasioista. (Burr 1995, 5-6.)

Sosiaalista konstruktionismia kritisoivat tutkijat huomauttavat tämän suuntauksen jättävän tutkijan oman onnensa nojaan sen suhteen, miten toteuttaa sosiaalisen konstruktionismin ideoita käytännössä: Mille todellisuuden monista merkitysrakennelmista tutkija antaa äänen ja millä perusteella? Kritiikin kärki osoittaa kyvyttömyyteen tarkastella sosiaalisen ilmiön takana olevaa kulttuurisesti ja historiallisesti riippuvaista tietoa ja todellisuutta objektiivisen kriittisesti. (Burr 1998, 16.)

Burr kumoo (1998, 25) väitteet siitä, että olemme lukkiutuneina omaan arvojärjestelmäämme liian pragmaattisina: tällainen tulkinta on itsekeskeinen ja se vahvistaa ”liian sopivia” ja näennäisiä näkemyksiä meitä ympäröivästä maailmasta. Sosiaalisen konstruktionismin vahvuutena onkin osoittaa, että ”asiat voisivat olla toisin”. Se jättää tutkijalle kuitenkin vastuun ja tietoisuuden niistä vaikutteista, jotka syntyvät, kun tietyt yksilöt ja ryhmät esitetään tietyssä valossa. (mt., 25.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa kyse ei ole siitä, että tutkijan oma näkemys ympäröivästä maailmasta jätettäisiin kokonaan huomiotta. Olennaista on olla tietoinen omista ennakkoluuloistaan. Jos todellisuutta ei voi yleensä tarkastella sellaisenaan, annettuna ja puhtaana, ei sitä voi tehdä tutkijan ominaisuudessakaan. Tärkeää on olla avoin ja ottaa vastuu omista subjektiivisista ”heikkouksistaan”, siten että ne eivät pääse vääristämään tutkimuksen antia.

Suurimpana omakohtaisena heikkoutenani pidän omia ennako-oletuksiani aineiston suhteen: onko jokin aineistoon liittyvä tulkinta perusteltu ja uskottava vai pohjautuuko se arkiajatteluni ennakkoluuloihin. Tutkimuksen näkökulmana on talouden globalisaatio ja sen vaikutukset yhteiskuntapolitiikkaan: aihepiiri mistä minulle on muodostunut jo jonkinlainen yleisnäkemys ja selviä mielipiteitä. Tavoitteenani on kuitenkin tutkimusmetodin avulla tehdä aineistoanalyysistä, sen tulkinnasta ja tutkimustuloksista perusteltuja eikä empiirisesti todistella omia ennakkoluulojani, kuten Alasuutari (1999, 82) varoittaa.

Helsingin Sanomien pääkirjoitukset merkityksellistävät kielen avulla maailmaa ja näin ottavat osaa todellisuuden rakentumiseen. Pääkirjoitusten tarjoama todellisuus ei ole ”puhdas totuus”, vaan se koostuu erilaisissa tilanteissa tuotetuista merkityksistä. Merkityksillä on yhteiskunnallista vaikutusta ja poliittisia seuraamuksia (Lehtonen 1998, 23). Talouden globalisaatio on juuri tällainen ilmiö, johon liittyvistä merkityksistä rakentuu tietynlainen

talouden globalisaatio. Kun talouden globalisaation ”maailmankuva” konstruoituu tietynlaiseksi, on siitä tehtävät johtopäätökset ja seuraukset senmukaisia. Maailmankuvan muovautuminen ei näy pelkästään yksilöiden tasolla, vaan koko yhteiskuntapolitiikka ja yhteiskunnallinen päätöksenteko voivat saada vaikutteita tietynlaiseen suuntaan ainakin pitkällä tähtäimellä.

Tutkijana analysoin ja tulkiten pääkirjoitusten tuottamia kuvauksia todellisuudesta ja niiden merkityksiä. Kun siis tulkiten näiden tiettyjen kirjoitusten tuottamia merkityksiä, tuotan niitä myös itse (Lehtonen 1998, 31). Kielenkäyttöni tutkijana ei ole faktojen raportointia, vaan yhtäläillä sosiaalisen todellisuuden luomista (Jokinen 1999, 41). Tutkimukseni on yksi tulkinta Helsingin Sanomien pääkirjoitusten merkityksellistämistä todellisuudesta.

Metodisena raamina diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi on sosiaalisen konstruktionismin väljä metodinen vastine. Diskurssianalyysi on ennemminkin tutkimusmenetelmällinen kehys kuin täsmällinen metodinen työväline. Se sisältää monia erilaisia tapoja tutkia asioita. Sosiaalisen konstruktionismin ideana on todellisuuden monimerkityksellisyys. Myöskään diskurssianalyysin nimeä kantavien tutkimustapojen tavoitteena ei ole löytää piilotettua totuutta paljastettavakseen. Tarkoituksena on sen sijaan analysoida, miten tieto tuotetaan ja muutetaan sosiaalisesti todellisuudeksi (Jokinen & Juhila 1991, 44).

Diskurssianalyysin ideana on sosiaalisen todellisuuden kielellinen rakentuminen, jonka tulkitsemiselle diskurssianalyttiset tutkimusmenetelmät luovat käytännöllisemmän lähtökohdan. Diskurssianalyysi näkee kielenkäytön käytäntönä, joka merkityksellistää ja rakentaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 18-18.) Aivan kuin sosiaalinen konstruktionismi olettaa kielen merkitysten jatkuvasti muuttuvan, tunnistaa diskurssianalyysi useiden kilpailevien merkityssystemien olemassaolon (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 17). Merkityssystemit, jotka eivät ole kuitenkaan staattisia tiloja, rakentuvat ja elävät sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen & Juhila 1991, 15).

Diskurssianalyysin avulla tulkitaan kieltä todellisuuden kuvaajana. Se ei merkitse kuitenkaan sitä, että kieli erotettaisiin jollakin tavalla todellisuudesta. Kielen käyttö ja muu todellisuus ovat yhteenkietoutuneita, eikä niitä voi erottaa toisistaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993,

21.) Sosiaalista käytäntöä ja itse tietoa todellisuudesta ei ole olemassa itsenäisesti vaan ne ylläpitävät toinen toisiaan: ne muodostavat kiinteän liiton ja ovat erotettavissa vain analyttisellä tasolla. (Burr 1998, 23.)

Mainitsin jo aikaisemmin, että sosiaalisessa konstruktionismissa on oleellista kielen tarkastelu esittämiskontekstissaan. Myös diskurssianalyysi korostaa toiminnan kontekstuaalisuutta. Tapahtumatilanteen moniulotteisuutta ei nähdä häiriötekijänä vaan pikemminkin aineistonanalyysia rikastuttavana ominaisuutena. Aineiston vuorovaikutuksellisuus otetaan huomioon sanottua, kirjoitettua tai tehtyä kontekstualisoitavana seikkana, oli aineistona sitten lehtiartikkelit, ryhmäkeskustelu tai osallistuvan havainnoinnin toiminta. Käytännössä tämä tarkoittaa analysoitavan kohteen tarkastelua tietyssä ajassa ja paikassa. Tulkinta suhteutetaan esimerkiksi siihen, miten sanat ovat yhteydessä lauseeseen tai yksittäiset puheenvuorot yhteydessä koko keskustelun kulkuun. Tulkinnan voi suhteuttaa myös laajemmin, kuten kulttuuriin tapoihin tai yleiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29-32.) Diskurssianalyysi luo siis käytännöllisen tavan tulkita ilmiötä vastineena sosiaalisen konstruktionismin teoreettiselle kontekstuaalisuuden vaatimukselle.

Suoninen korostaa (1999, 32) tutkijan roolia. Hän leikittelee ajatuksella kielenkäyttöä tarkastelevan tutkijan syrjäyttävästä tietokoneesta, joka bittiavaruudessa hoitaisi tutkimusaineiston merkityssisältöjen seuraukset ja kartoitukset. Realismin ja essentialismin kannattajat olisivat tästä hyvillään, koska näin pystyttäisiin takaamaan varmasti todellisuuden tulkinnan objektiivisuus ilman minkäänlaisia häiriötekijöitä. Suoninen perustelee elävän tutkijan tarpeen kielenkäytön monimutkaisuudella: tietokoneohjelmat eivät pysty tulkitsemaan kielen elävyyttä: ”tutkijan erityiset resurssit mahdollistavat paneutumisen vuorovaikutuksen hidastuskuviin sen moniselitteisyyden hallintaan käytettyjen, vaikeasti tunnistettavien keinojen hahmottamiseksi”. (emt., 33.)

Subjektiivisuutta ja objektiivisuutta pohdittaessa tunnen tutkijana olevani paljon vartija, mutta en näe sitä taakaksi, vaan mahdollisuudeksi. Tutkijana minun täytyy muistaa, että jokaisessa antamassani kuvauksessa ja selvityksessä täytyy tiedostaa omat ennakkoluulot ja edesottamukset. Olen osa tarinaa, jota kerron. Se, miten läsnäolon perustelen, on oleellista. Kaikesta huolimatta katson diskurssianalyysin sopivan parhaiten tutkimukseni aineistolähtöisyyteen. Kun tulkitsen pääkirjoitusten tuottamaa todellisuutta, olen tiukasti kiinni aineistossa. En tukeudu ennakkoon valittuihin jäsenyyksiin tai raameihin. Päinvastoin,

luon aineiston kautta lopulliset jäsenyykset, joihin tutkimukseni pohjautuu. Oleellista on järjestelmällinen ja johdonmukainen aineiston tarkastelu. Omat perustellut valinnat vievät tutkimusta eteenpäin.

Ymmärrän aineistosta nostamani talouden globalisaatioon liittyvät diskurssit kahdella eri tasolla: konkreettisen ja kulttuurisen ulottuvuuden kautta. Ymmärrän talouden globalisaation konkreettisenä ilmiönä, jonka vaikutukset näkyvät konkreettisina tapahtumina ja toimina: globalisaation seurauksina. Aineiston perusteella tämä kulminoituu Kiina-ilmiöön ja yritysten toimintojen siirtoihin halvemmän työvoiman maihin. Nostin aineistosta myös Suomen asemaan globaalissa kilpailussa liittyviä näkökulmia.

Tarkastelin aineistosta talouden globalisaatiota myös kulttuurisena ilmiönä, jolloin painopiste siirtyy konkreettisten prosessien tasolta siihen, mitä kulttuurisia merkityksiä talouden globalisaatiolle pääkirjoituksille annetaan. Suurennuslasin alla eivät ole niinkään globalisaatioprosessiin liittyvät tapahtumat, vaan siihen liittyvät sosiaalisesti tuotetut merkitykset. Minkälaisen kuvan Helsingin Sanomien pääkirjoitukset talouden globalisaatiosta esittävät?

Konkreettisen ja kulttuurisen tason tarkastelun lisäksi analysoin pääkirjoitusten tuottamia merkityksiä toimijuus-käsitteen avulla, joka toimi tavallaan aineistoanalyysini apuvälineenä. Toimijuuden eri positiot ilmenevät molemmissa tasoissa, mutta eri tavalla – konkreettisemmin ja abstraktisemmin – kuten itse tasojakin kuvasin. Kun puhumme toimijuudesta, puhumme toiminnasta tietyissä rajoissa: toimijalla on mahdollisuudet toimia, mutta vain tiettyyn pisteeseen asti. Rajoihin voi vaikuttaa niin itse toiminnan luonne kuin maantieteellisetkin seikat. Aineistoanalyysissäni pääpaino on toimijuuden ristiriitaisissa representaatioissa. Toimijuuden tarkastelu antaa kouriintuntuvammin ymmärrystä siitä, miten globalisaation logiikka toimii. Talouden globalisaatio on hyvin moniulotteinen ilmiö ja tutkimusaineistossa rakentuvat merkitykset siitä ovat myös moninaisia. Toimijuutta tarkastellessani sain selkeyttä näiden merkitysten ristiriitaisuuksiin.

Tutkimuksessani diskurssianalyysin terävöittäminen lähtökohdat löytyvät aineistosta, mikä ei tosin tapahdu itsestään ilman perusteltuja ja uskottavia tutkijan tekemiä ratkaisuja. Toimijuuden eri positiot tuovat lisää konkreettisuutta aineistoanalyysiin. Lisäksi

tarttumapintaa aineistoon nähden sain tarkastelemalla metaforia, jotka myös rikastuttivat aineistoanalyysiani.

Metaforien merkitykset

Metaforat ovat läsnä jokapäiväisessä elämässämme niin itsestäänselvästi, ettei niiden merkitystä tule tarkemmin ajatelleeksi. Harvemmin monen tulee ajatelleeksi sitä, kuinka positiivisesta mielialasta kerrotaan usein ylöspäin kuvaavilla ilmaisuilla: ”tunnelma on katossa” tai ”pää on pilvissä”. Ja negatiivista mielialaa taasen päinvastoin: ”olla allapäin” tai ”olla mieli maassa”. Tämän kaltaisia muita metaforisia ilmauksia kieleemme sisältää paljon.

Metaforateoriaa kehittäneet George Lakoff ja Mark Johnson määrittelevät (1980, 3) ympärillemme metaforisesti rakentuvan käsitejärjestelmän (*conceptual system*), jonka puitteissa kielenkäytön lisäksi ajattelemme ja toimimme. Ihmisten välinen vuorovaikutus perustuu tähän käsitejärjestelmään ja kielellä on tärkeä rooli siinä, minkälainen se ylipäättään on.

Metaforan ytimenä on asioiden ymmärtäminen ja kokeminen muiden asiayhteyksien kautta. Lakoff ja Johnson yhdistävät esimerkiksi käsitteet ”elämä” ja ”matka”. Näin ollen he kuvaavat elämää matkana, joka alkaa syntymästä ja päämääränä on kuolema. Elämän ajankulu ja muutokset kuvaavat matkustuksen liikkeenomaisuutta ja elämän tärkeät tapahtumat, kuten valmistuminen tai lapsen syntymä matkan välietappeja. Näin elämä-käsite ymmärretään matka-käsitteen avulla. (Lakoff & Johnson 1980, 5; 33.)

Lakoffin ja Johnsonin metaforateorian mukaan metaforat ovat paljon merkityksellisempiä kuin on annettu aikaisemmin ymmärtää. Metaforassa ei ole kyse pelkästään kielestä ja sen käytöstä, vaikka siihen on paljon näin suhtauduttukin. Metaforia on tyypillisesti tarkasteltu yksinomaan kielen ominaisuutena ja sanoina eikä sille ole nähty yhteyttä ihmisen ajattelutapoihin tai toimintaan (Lakoff & Johnson 1980, 3). Metaforat luovat todellisuutta eikä vain anna välineitä käsitteellistää sitä (emt., 144).

Metaforat merkityksellistävät myönteisesti tai kielteisesti ja tekevät näin hyväksyttäväksi tai ei-hyväksyttäväksi erilaisia päämääriä. Ne tekevät todellisuudesta tietynlaisen (Lehtimäki 2000, 42.) Metaforat korostavat tiettyjä näkökulmia. Samalla, kun tietyt näkökulmat nousevat esiin, toisenlaiset näkökulmat taasen jäävät pimentoon. (Lakoff & Johnson 1980, 156.)

Aivan kuin sosiaalisen konstruktionismin perustana ovat kielen tuottamat merkitykset todellisuuden rakentumisessa, metaforat osana kieltä ovat mukana tässä rakennusprosessissa. Vaihtelevien metaforien avulla todellisuudesta tulee tietynlainen, eikä niiden käyttö ole sattumanvaraista. Sosiaalinen konstruktionismi hylkää käsityksen puhtaasta, yhdestä ainoasta totuudesta. Myös Lakoff ja Johnson kieltävät metaforateoriassaan absoluuttisen ja ehdottoman totuuden olemassaolon. Heidän mukaansa (1980, 158-159) kyse ei ole siitä, onko jokin metafora totta vai ei, vaan siitä, mitä johtopäätöksiä niistä seuraa. Me määrittelemme ympäröivää todellisuutta metaforien mukaan ja toimimme niiden perusteella.

Miten metafora paikantuu diskurssiin nähden? Metafora on diskurssin ydinkohta, joka kiinnittää huomion kielen viittaustapaan. Metaforan merkitys diskursissa toimii kahdenlaisesti: toisaalta se avaa tulkitsijan ymmärrystä diskurssista ja toisaalta metaforan merkitys täytyy tulkita siitä diskurssista käsin, jossa metafora esiintyy. (Kortelainen 2005, 51.)

Kun diskursseja tarkasteltaessa on muistettava kontekstuaalisuus, pätee sama muistisääntö myös metaforiin. Metafora on osa lausetta ja lause osa tiettyä diskurssia ja tämän kaiken ymmärtäminen omassa kontekstissaan on tärkeää. Ja kuten aikaisemmin totesin, on diskurssin ja metaforan oltava yhdenmukaisia, jotta tulkinta olisi uskottava. Lakoff ja Johnson muistuttavat myös metaforan kulttuurisidonnaisuudesta: metaforaa määrittää osittain vallitseva kulttuuri ja kulttuuriset erot voivat olla suuriakin. Jokainen metaforinen käsite vaihtelee kulttuurista toiseen. Esimerkiksi joissakin kulttuureissa tulevaisuuteen katsotaan taaksepäin, mutta meidän kulttuurissamme tulevaisuuteen katsotaan eteenpäin. (Lakoff & Johnson 1980, 142.)

Tutkimukseni tarkoituksena ei ole pureutua metaforien rakenteisiin kovin syvällisesti. Tavoitteenani ei ole kielentutkija Eila Mustaparran tapaan (Katso. Mustaparta 1996) pilkkoa metaforia osiin ja eritellä niitä teknisemmin lähde- ja kohdealueittain. Lähtökohtanani on tarkastella talouden globalisaatioon liittyviä metaforia yleisellä tasolla. Minkälaisia metaforia

talouden globalisaatiosta pääkirjoituksissa käytetään? Minkälaisien diskurssien ytimenä metaforat ovat?

Metaforien tarkastelu vie minut tutkijana hetkeksi kriittisen kielentutkimuksen puolelle. Loikka ei ole pitkä, onhan tutkimukseni keskiössä kieli ja sen merkitykset. Näen metaforat osana niitä kielen eri merkityksiä, jotka muokkaavat todellisuutta tietynlaiseksi. Ne ovat aineistossani vahvasti läsnä ja ne omalta osaltaan osallistuvat talouden globalisaatioon liittyvien diskurssien rakentumiseen. Metaforat eivät ole suinkaan aineistoanalyysia rikastuttava ”hauska sanaleikki”, vaan vakavasti otettava osa pääkirjoituksissa ilmeneviä talouden globalisaation merkityksiä. Metaforilla on omat seurauksensa, joilla omalta osaltaan diskurssin rinnalla on vaikutusta yhteiskunnallisen keskustelun luonteeseen.

AINEISTONA PÄÄKIRJOITUKSET

Tässä luvussa valotan tutkimusaineistoni käsittelyn eri vaiheita. Ensin kerron, miten keräsin aineiston kokoon sähköisestä arkistosta ja minkälaisia vaikeuksia tässä prosessissa kohtasin. Sen lisäksi kerron, miten rajasin tutkimusaineiston lopulliseen muotoon. Lopuksi vielä käsittelen, mitä eri vaiheita aineiston käsittely ja analysointi sisälsi.

Aineiston keräys

Valitsin tutkimukseni aineiston lähteeksi Helsingin Sanomat, koska se on yksi Suomen suurimmista päivälehdistä ja sen levikkimäärä on laaja. Helsingin Sanomat ei ole päivälehtenä minkään erikoisalan julkaisu vaan se edustaa yleistä, jokapäiväistä uutisointia. Tutkimukseni aineisto koostuu pääkirjoituksista.

Tutkimukseni lähtökohtana on talouden globalisaatio ja näitä kahta sanaa käytin aineistonhaun yhteydessä hakusanoina. Aineisto rajautui näiden kahden käsitteen ympärille, vaikka hakutulosten aihepiiri osoittautui silti hyvin laajaksi. Ilman talouden täsmentävää käsitettä aineiston keräysvaiheessa olisi pääkirjoitusten määrä paisunut liian suureksi tutkimukseni resurssit huomioon ottaen. Sen, miksi en valinnut tarkentavaksi hakusanaksi jotakin muuta globalisaatioon mahdollisesti liittyvää näkökulmaa, kuten ilmastonmuutos tai kehitysmaat, perustelen talouden merkityksellisyydellä globalisaatiosta puhuttaessa. Talouden globalisaatio on merkittävästi muuttanut yhteiskuntapoliittista toimintaympäristöä viime vuosina. Sosiaalipoliittikka on tärkeä osa yhteiskuntapoliittikkaa Suomessa. Talouteen liittyvät muutokset ovat vaikuttaneet siis myös sosiaalipoliittisiin toimintaedellytyksiin ja tähän liittyvän problematiikan pohtiminen on tärkeää.

Keräsin aineiston Internetin kautta Helsingin Sanomien arkistosta. Kyseessä on sähköinen tietokanta, josta on saatavilla Helsingin Sanomien artikkeleita vuodesta 1990 lähtien. Hakua voi tarkentaa osastoittain (kotimaa, ulkomaat) tai hakuun voi valita esimerkiksi pelkät mielipide- tai pääkirjoitukset. Hakusanojani olivat globa* ja talou*, joten aineistohakuun päätyivät kaikkia globa-alkuiset ja talou-alkuiset sanat. Mahdollisia hakuoperaattoreita oli useita. Potentiaalisia vaihtoehtoja tutkimukseni tarpeisiin olivat AND ja SAME-operaattorit. AND-operaattori määrittää, että molempien sanojen on esiinnyttävä artikkelissa vähintään kerran. SAME-operaattori määrää sanojen esiintymisen samassa (teksti)kappaleessa. Päädyin

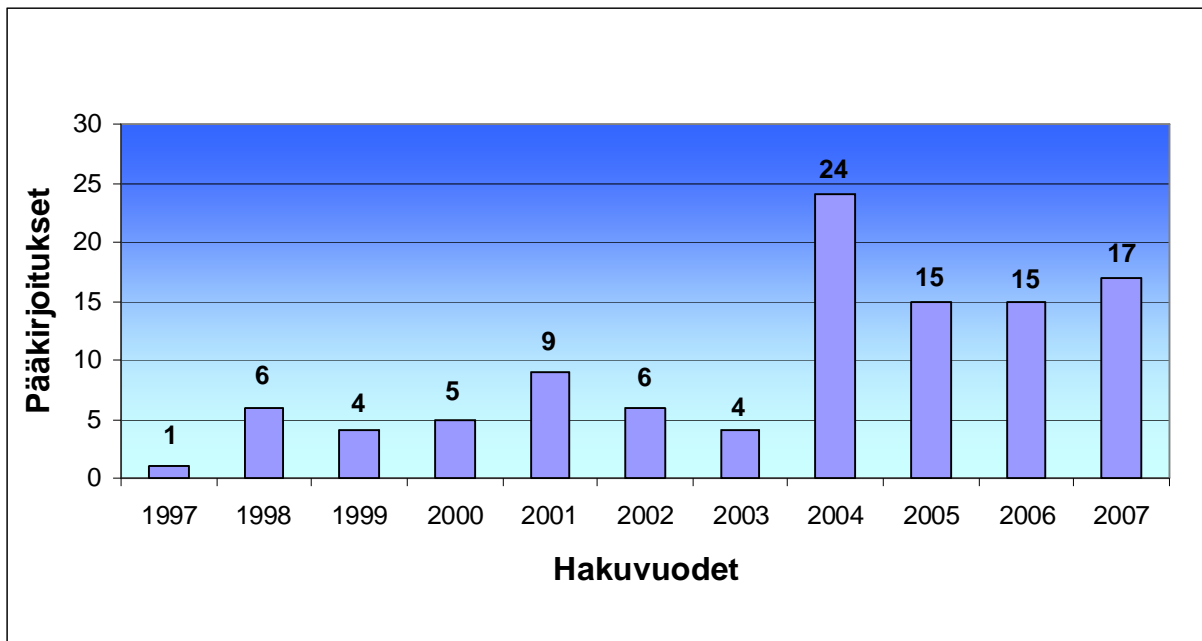
käyttämään AND-operaattoria. SAME-operaattori pienensi hakutulosta paljon. Toisaalta en menettänyt yhtään artikkelia, vaikka käytin AND-operaattoria, koska hakutuloksessa olivat aina mukana myös SAME-operaattorin tulokset.

Pelkkien pääkirjoitusten kerääminen sähköisestä arkistosta ei ollutkaan niin yksinkertaista, kuin voisi luulla. Minulle tuotti päänvaivaa aineiston rajaukseen liittyvät ongelmat. Kun olin käynyt aineiston läpi, huomasin arkiston pääkirjoitukset –rajan sisällävän muutakin kuin päätoimittajan varsinaiset kirjoitukset. Tässä vaiheessa minulle oli kertynyt jo 202 kirjoitusta.

Arkiston tarjoama pääkirjoitus-rajaus sisälsi nimittäin 4 eri kirjoitusta. Varsinaisia pääkirjoituksia on päivittäin Helsingin Sanomissa 1-3 kpl. Samaan rajaukseen sisältyi Vieraskynä-palsta, jossa kirjoittavat vierailevat henkilöt yhteiskunnan eri aloilta. Haussa mukana oli lisäksi Kolumni-palsta, jonka kirjoittaa yleensä joku Helsingin Sanomien (riippumattomista) toimittajista. Neljäntenä mukaan lukeutui Muut lehdet -palsta, jossa käsitellään ja kommentoidaan muiden lehtien kirjoituksia aina Huvfudstadbladetista Iltalehteen. Helsingin Sanomien arkiston asiakaspalvelu neuvoi minua rakentamaan sellaisen hakukomennon, joka antoi hakutulokseksi varsinaiset pääkirjoitukset ja Muut lehdet -palstan artikkelit, jotka oli helppo karsia pois joukosta.

Aineistoni koostuu vuosilta 1997-2007. Ensin tarkoituksenani oli valita tältä aikaväliltä joka toinen vuosi, mutta aineistoa kertyi tutkimukseni kannalta vähänlaisesti. Laajensinkin hakua joka vuoteen välillä 1997-2007 ja näin pääkirjoituksia kertyi yhteensä 106 pääkirjoitusta. Alla olevasta kuviosta on nähtävissä hakusanojen esiintyvyyden vaihtelu pääkirjoituksissa vuosina 1997-2007.

Kuvio 1. Aineistohaun tulokset

Ennen vuotta 2004 hakusanoja esiintyi pääkirjoituksissa yllättävän vähän. Vuosi 2004 on aineistoni ehdoton huippuvuosi ja jo sinänsä mielenkiintoinen havainto. Vuosina 2005-2007 hakusanoja kyllä esiintyy, mutta verrattain vähemmän verrattuna vuoteen 2004. Aineiston keräyksen jälkeen ryhdyin lukemaan pääkirjoituksia avarakatseisesti läpi ja pohtimaan hyviä keinoja rajata artikkelimäärä huomattavasti pienemmäksi. Seuraavaksi kerron, miten eri vaiheiden kautta päädyin lopulliseen aineistoon.

Aineiston rajaus

Pääkirjoituksia kertyi siis yhteensä 106 kappaletta ja niiden aihepiiri oli hyvin laaja. Tavoitteenani oli rajata artikkelimäärä pienemmäksi, tutkimuksen varsinaiseksi aineistoksi. Havaitsin pääkirjoitusten jakautuvat eri aihealueisiin, joiden avulla ryhdyin karsimaan artikkelimäärää pienemmäksi.

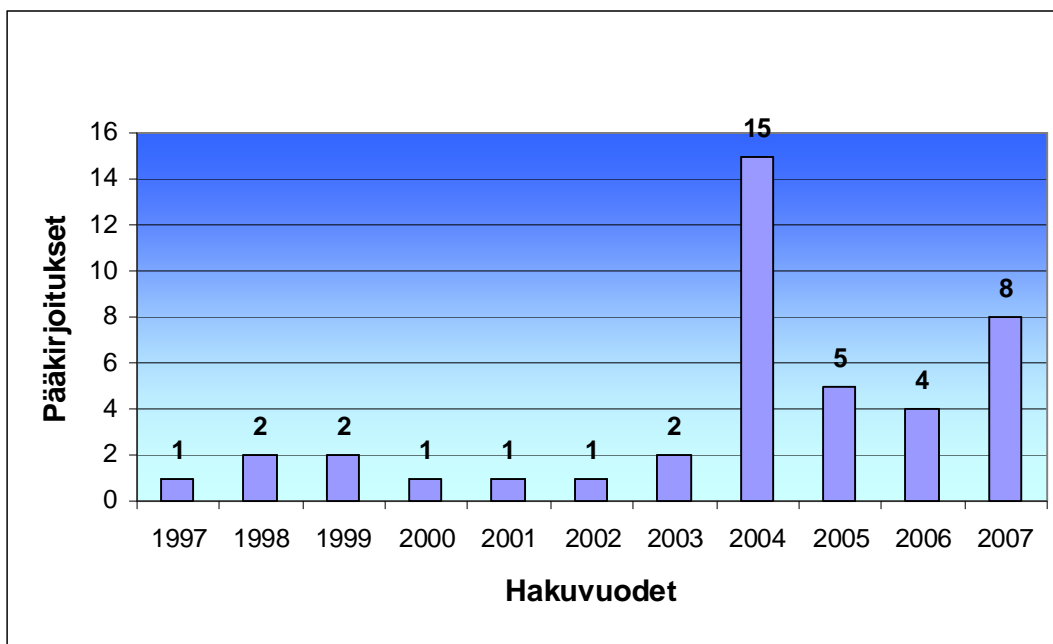
Helsingin Sanomien sähköisessä tietokannassa en pystynyt rajaamaan aineistoani lisäämällä uusia täsmentäviä hakusanoja, koska tarkennuskenttä oli jo täynnä. Tämä olisi ollut helppoa ja nopeaa, mutta toisaalta se olisi voinut yksioikoistaa aineistoa. Näin ollen rajasin aineiston puhtaalla ”käsityöllä” eli lukemalla artikkeleita läpi, mikä osoittautui mielenkiintoiseksi: näin pystyin tutustumaan koko aineistoon laajasti.

Heti alkuvaiheessa rajasin pois ne artikkelit, joiden aihepiirit olivat yksittäisiä ja vaihtelevia eivätkä hakusanat liittyneet relevantisti tutkimukseni näkökulmaan. Aiheina olivat muun muassa Suvi-Anne Siimes, ranskalainen jugurtti, Aids tai Vantaan kaupunginvaltuutetut. Toisen selkeän kriteerin karsimiselle muodosti ympäristöön ja esimerkiksi ilmastonmuutokseen ja päästöihin liittyvät artikkelit. Myös EU-politiikkaa käsittelevät artikkelit rajautuivat ulkopuolelle. Pääkirjoituksissa käsiteltiin jonkin verran myös globalisaatiota kansainvälisten järjestöjen, kuten OECD, Kansainvälinen valuuttarahasto, Maailmanpankki ja YK, näkökulmasta. Jätin nämä myös pois.

Jäljelle jäi 42 artikkelia. Varsinaiseen tutkimusaineistoon päätyi Kiina-ilmiöön, yritysten tuotantojen siirtoihin, Suomen tulevaisuuden haasteisiin ja globalisaation metaforisiin ilmaisuihin liittyvät pääkirjoitukset. Tässä vaiheessa analyysi oli vielä lapsen kengissä, mutta lopullinen aineisto oli karsittu lopulliseen muotoonsa.

Kuvio 2. Rajatun aineiston hakutulokset

Keräämäni aineisto osoittautui aihealueeltaan siis hyvin laajaksi ja karsinta oli paikallaan niin pääkirjoitusten määrän kuin laajan aihepiirinkin takia. Vuosi 2004 osoittautui aineiston huippuvuodeksi. Seuraavaksi kerron, miten aineistoanalyysini eteni lopullisen aineiston muodostavien pääkirjoitusten syvällisempään tarkasteluun.

Aineiston käsittely

Kun ryhdyin käymään aineistoa läpi, oli mieleni hyvin avoin. Pyrin kuitenkin kaikin tavoin välttämään liiallista päämäärätöntä ”seurustelua” aineiston parissa: jos ei tiedä mitä etsii, tulee aineistosta pala saippuaa, josta ei saa minkäänlaista otetta. Luonnollisesti ensimmäiset lukukerrat tuntuvat aina olevan jonkinlaista päämäärätöntä silmäilyä. Joka tapauksessa annoin tästä huolimatta aineistolle ja minulle aikaa ”tutustua toisiinsa”, mutta samalla pidin mielessä tutkimuskysymyksen ja yksinkertaiset ohjeet siitä, miten pääsen tekstin ”taakse”. Ohjenuorana oli pyrkimys paljastaa tekstin sisäisiä ristiriitoja ja poissaolevia merkityksiä: tavoitteenani oli tarkastella sanotun (eli kirjoitetun) lisäksi sitä, mitä implisiittisesti jätetään sanomatta eli kirjoittamatta (Burr 1995, 164-166).

Aivan ensimmäiseksi luin aineiston kertaalleen läpi. Toisella kerralla alleviivasin ne lauseet ja kohdat, joissa mainittiin hakusanat globa* ja talou*. Muutamissa pääkirjoituksissa nämä kaksi sanaa esiintyivät yhdessä, kuten ”talouden globalistuminen” tai ”globalitalous”. Lopuissa kirjoituksissa nämä kaksi sanaa esiintyivät eri kappaleissa ja näin ollen niillä ei ollut selvää keskinäistä yhteyttä. Siispä etusijalla oli etsiä globa-alkuiset sanat ja sen jälkeen talou-alkuiset sanat. Ryhdyin heti mielessäni tekemään myös jonkinlaista teemoittelua artikkeleiden aihepiirin perusteella.

Seuraavaksi kävin aineiston läpi kirjoittamalla ylös ne lauseet, joissa mainittiin globalisaatio ja/tai talous. Sen jälkeen laajensin eri aineiston kohtia pyrkien samalla löytämään yhtäläisyyksiä ja samanlaisia teemoja eri pääkirjoitusten kesken. Tässä vaiheessa tein muistiinpanot jo koneella. Aineistosta alkoi vähitellen hahmottua erilaisia teemoja ja tapoja puhua talouden globalisaatiosta.

Silmiinpistävää pääkirjoituksissa oli erilaisten metaforien käyttö. Parhaiten tämä tuli ilmi kulttuurisen tason kautta talouden globalisaatiota tarkastellessani. Vuodelta 2004 pääkirjoituksia kertyi eniten ja tämän vuoden teema oli selkeä: Kiina-ilmiö ja tuotannon siirtämiset halvemmän työvoiman maihin. Tämän myötä havaitsin pääkirjoituksista myös huolen Suomen tulevaisuudesta ja jonkinlaisen kriisin siemenen.

Pääkirjoitukset kontekstina

Tutkimukseni aineisto koostuu pääkirjoituksista, joiden avulla tutkin sitä yhteiskunnallista keskustelua, jota talouden globalisaatiosta on käyty vuosina 1997-2007. Tutkimuskohteena eivät ole siis pääkirjoitukset itsessään. En ole kiinnostunut pääkirjoituksista journalistisena tuotoksena enkä siitä, miten pääkirjoitus rakentuu suhteessa toisiin artikkeleihin. Lähtökohtani tässä tutkimuksessa ei ole pohtia syvällisesti pääkirjoitusten roolia, rakennetta, muutosta tai niiden valtaa julkaisumuotona. Minulle pääkirjoitukset ovat lähteitä, jotka ovat dokumentoineet niitä erilaisia merkityksiä, joita haluan tutkia. Minua kiinnostaa yhteiskunnallinen keskustelu, josta pohjustan yleiskuvaa Helsingin Sanomien pääkirjoitusten avulla edellä mainittuna ajanjaksona.

Poliittisia pääkirjoituksia tutkinut Vesa Heikkinen toteaa pääkirjoitusten olevan tulkintoja todellisuudesta ja monella tavalla osa sosiaalista maailmaamme. Pääkirjoitukseen poimitaan todellisuudesta asioita, joita lehti pitää muuta tärkeämpinä: se kuvastaa käsitystä tiedotusvälineen institutionaalisesta mielipiteestä. Nämä käsitykset ovat kuitenkin Heikkisen mukaan tulkinnanvaraista merkitysmateriaa eivätkä kivettyneitä merkityksiä. Toisaalta pääkirjoitukset pikemminkin vahvistavat vakiintuneita käsityksiä kielestä kuin pyrkivät muuttamaan niitä ja luonnollistavat sosiokulttuurisia perustavanlaatuisia merkityksiä sen sijaan, että problematisoisi niitä. (Heikkinen 1999, 12; 23; 59-60; 298)

Pertti Alasuutari tutki Suomen kulttuuris-yhteiskunnallisia muutoksia vuosina 1946-1994 aineistonaan muun muassa Helsingin Sanomien pääkirjoituksia. Hän toteaa, etteivät pääkirjoitukset edusta suoraan jotakin tiettyä ilmiötä. Ei voida olettaa, että Helsingin Sanomat ”on laatinut ystävällisesti vuosikymmenien mittaan päivittäin julkisuuden keskusteluja yhteen kokoavia pääkirjoituksia tulevia tutkijoita ajatellen”. Jokaiselle kirjoituksella on oma tehtävänsä ja pyrkimyksensä. Alasuutari käyttää esimerkkinä ulkopoliittikkaa käsitteleviä kirjoituksia, joita lukevat tavallista politiikkaa seuraavien suomalaisten lisäksi ulkomaiset tarkkailijat. Pääkirjoitukset eivät ole myöskään ”yleisjulkisuuden ytimessä”, koska pääkirjoitukset eivät ole lehtien luetuinta aineistoa. (Alasuutari 1996, 27-29.)

Petri Ruuska tutki väitöskirjassaan nationalismia ja globalisaatiota aineistonaan niin ikään Helsingin Sanomien pääkirjoitukset. Hän pohtii myös pääkirjoitusten asemaa yhteiskunnallisen keskustelun tutkimusaineistona ja toteaa, että ”pääkirjoitukset eivät ole

yhteiskunta” tavoitteenaan myös kaiketi muistuttaa siitä, etteivät pääkirjoitukset ole yhteiskunta siinä mielessä, että niistä voisi tehdä liian pitkäjänteisiä johtopäätöksiä. Hän muistuttaa, että pääkirjoituksen kirjoittaa aina yksittäinen toimittaja, jolla on omat lähtökohdansa aiheeseen. (Ruuska 2002, 15).

Pääkirjoituksen kirjoittajan intentioita pohdittaessa on hyvä muistaa, että oli kyseessä mikä tahansa kirjallinen (tai kielellinen) tuotos, on se aina tuotettu jostakin tietystä näkökulmasta. Minullakin tutkijana on oma arvomaailmani, josta en pääse kokonaan eroon tätä tutkimusta työstäessäni. Kritiikkiin pääkirjoitusten heikkouksista yhteiskunnallisen keskustelun tutkimusaineistona voisi vastata niiden yleisluontoisuudella. Pääkirjoitusten aiheet ovat päivän polttavia aiheita ympäröivästä yhteiskunnasta eikä niiden lähestymistapa ole henkilökohtainen vaan yleisluontoinen; siitä huolimatta, että kirjoituksen takana on yksittäinen toimittaja. Ja tuskin mikään tutkimusaineisto kattaa koko ilmiötä. Alasuutari muistuttaakin (1999, 87), että laadullinen aineisto on luonteeltaan pala tutkittavaa maailmaa.

Tavoitteeni tässä tutkimuksessa on tutkia tiettyä ilmiötä tietyssä ajanjaksona tietystä näkökulmasta ja näen pääkirjoitukset perusteltuna aineistona tähän tarkoitukseen. Ja vaikka pääkirjoitukset eivät ole Ruuskan mukaan ”yhteiskunta”, edustavat ne kuitenkin olennaisesti yhteiskunnallista keskustelua, josta taasen voi hyvinkin tehdä johtopäätöksiä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa risteävien diskurssien merkitystä ei mielestäni voi sivuuttaa.

Tietenkin aineistonani olisi voinut olla esimerkiksi hallituksen globalisaatiotyöryhmien raportteja tai elinkeinoelämän vastaavia julkaisuja. Mutta koska halusin tutkia nimenomaan julkista yhteiskunnallista keskustelua, on valintanani pääkirjoitukset. Julkinen keskustelu on virallisia asiakirjoja ja raportteja kattavampaa eikä niissä voida käsitellä kaikkia niitä näkökulmia, jotka tulevat esiin yleisessä keskustelussa. Lisäksi pääkirjoituksissa keskitytään aina jotakin yksittäistä kysymystä koskeviin näkökohtiin ja tekstimäärä on suppeassa muodossa. (Alasuutari 1996, 29.)

Miksi valitsin juuri Helsingin Sanomat? Helsingin Sanomat on koko Suomen kattava valtakunnallinen päivittäislehti, jotka päivittäisenä julkaisuina suomalaisessa yhteiskunnassa edustaa niin sanotusti vakavasti otettavaa journalismia. Se edustaa myös väkimäärältään useampaa lukijaa moneen muuhun päivittäislehteen verrattuna. Myös Helsingin Sanomien

pääkirjoitusten ympäristökysymyksiin liittyvän yleisen mielipiteen muutosta tutkinut Pertti Suhonen (1994, 70-71) korostaa Helsingin Sanomien erityisasemaa suomalaisessa viestintäjulkisuudessa ja yhteiskunnallisen keskustelun päiväjärjestyksen asettamisessa. Helsingin Sanomien paikkaa julkisuudessa kuvaavat lehden levikki, toimintaresurssit sekä sen institutionaalinen asema. Omaa tutkimusprosessiani ajatellen yksi merkittävä Helsingin Sanomia aineistolähteenä puoltava käytännön seikka oli se, että lehtiä voi Internetin hakupalvelun kautta selata kotikoneelta. Näin ollen pystyin aineiston hakuvaiheessa käsittelemään sitä paikasta ja ajasta riippumatta.

Tutkimuksessani pääkirjoitukset ovat dokumentoitua lähdeaineistoa, joka edustaa minulle pääsyä julkisen yhteiskunnallisen keskustelun ääreen. En tutki pääkirjoituksia varsinaisesti journalistisena tuotoksena. En voi silti kohdella pääkirjoituksia vain pelkkinä kontekstistaan irrallaan olevina kirjoituksina. Pääkirjoitusten erityinen luonne on seikka, joka täytyy muistaa diskursseja tulkitessani.

GLOBALISAATIO KONKREETTISENA ILMIÖNÄ

Pääkirjoituksissa konstruoidut konkreettisen tason merkitykset talouden globalisaatiosta ilmenivät pääkirjoituksissa Kiina-ilmiön kautta. Kiina-ilmiö on vahva kielikuva, johon tiivistyy paljon merkityksiä. Sillä voidaan kuvata globaalin talouden muutoksia, markkinoiden siirtymistä, joukkoirtisanomisia tai Kiinan talouskasvua. Käsitteeseen voi liittyä sekä negatiivisia että positiivisia merkityksiä näkökulmasta riippuen. Kiina-ilmiöön kulminoitui pääkirjoituksissa juuri yritysten irtisanomiset ja tuotantojen siirrot halvan työvoiman maihin.

Esa Väliaverron viittaa ympäristöongelmia yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsittelevässä tutkimuksessaan Bourdeaun luomaan kriittisen tapahtuman tai hetken käsitteeseen (Katso Väliaverron 1996, 54). Kriittiseen tapahtumaan eli johonkin yksittäiseen tapahtumaan tai historiallisiin hetkiin tiivistyy suuria yhteiskunnallisia muutoksia. Tapahtuma ei välttämättä liity suoraan tuohon yhteiskunnalliseen ilmiöön tai prosessiin, mutta siitä tulee tärkeä, koska se tulkitaan jonkin laajemman ilmiön tai ongelman symboliksi. (emt.)

Näen Suomessa tapahtuneet irtisanomiset ja yritysten tuotantojen siirrot, jotka saivat mediassa 2000-luvun alkupuolella paljon huomiota, juuri tällaiseksi Kiina-ilmiön ja yleensä globalisaatiokehityksen kriittisiksi tapahtumiksi. Näihin tapahtumiin tiivistyy kasvava tietoisuus muuttuvasta yhteiskunnasta ja siitä, että poliittisella tasolla ei enää voidakaan vaikuttaa ympärillä tapahtuviin muutoksiin kuten ennen. Suomalaisyritysten ”joukkopako” halvemman työvoiman perässä tulkitaan Kiina-ilmiön ja globalisaatiokehityksen symboliksi.

Ristiriitaista toimijuutta

Suomalaiset heräsivät median Kiina-ilmiöön liittyviin dramaattisiin otsikoihin ja kirkuviin lööppeihin 2000-luvun alkupuolella. Ajallisessa mielessä vuosi 2004 on pääkirjoitusten perusteella se kriittinen vuosi, jolloin moni Kiina-ilmiöön liittyviin muutoksiin ehkä tavalla tai toisella heräsi.

Helsingin Sanomien pääkirjoitusten perusteella voidaan kaikesti todeta Kiina-ilmiön olevan jonkinlainen buumi ja globaali aalto. Ensimmäisen kerran Kiina-ilmiö mainitaan tutkimukseni tarkoittamassa merkityksessä elokuussa 2003 ja vuosina 2005-2007 viidesti. Väliin jäävä

vuosi 2004 on Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa selvästi esillä, mikä ei sinänsä ole ihme; olivathan joukkoirtisanomiset ja tuotannon siirtämiset tuona ajankohtana yhteiskunnallisestikin merkittävä ilmiö, joka puhutteli niin rivikansalaisia kuin johtavia poliitikoitakin. Joten Kiina-ilmiö globalisaation konkreettisena ilmentymänä kulminoituu juuri vuoteen 2004, vaikka olen nostanut muutamia aineisto-otteita muiltakin vuosilta esiin.

Ensinnäkin pääkirjoituksista on havaittavissa diskurssi, jossa toimija on eksplisiittisesti läsnä. Toimijoina ovat teollisuudenalat ja yritykset.

Perinteinen teollisuus vähentää väkeä, siirtää ja ennen kaikkea perustaa tuotantoa halvemman työvoiman maihin sekä korostaa toiminnan kannattavuuden parantamista ja voiton tuottamista omistajille.

(Helsingin Sanomat 27.2.2004 ”Työnantajat haluavat uudenlaista tulopolitiikkaa”)

Elektroniikkateollisuus on silti onnistunut pitämään kannattavuutensa hyvänä, kun työn tuottavuus on alalla samanaikaisesti parantunut ja alihankintoja on voitu siirtää halvempien työvoimakustannusten maihin.

(Helsingin Sanomat 16.4.2004 ”Kuka nyt deflaatiosta huolestuisi”)

Ensimmäisessä sitaatissa korostetaan erityisesti sitä, kuinka yritykset ennen kaikkea perustavat tuotantoa. Työntekijöiden vähentäminen ja tuotannon siirtäminen jäävät toissijaiseen asemaan. Tuotannon perustamisella halpamaihin on huomattavasti positiivisempi kaikupohja verrattuna sen välittömiin seurauksiin, kuten väen vähentämiseen eli työntekijöiden irtisanomisiin. Edellyttäähän tuotannon perustaminen uusien työntekijöiden palkkaamista. Sen lisäksi perinteiselle teollisuudelle annetaan samaan aikaan oikeutus näihin toimenpiteisiin: toiminnan kannattavuuden parantaminen ja voiton tuottaminen omistajille.

Toisessa sitaatissa toimijana on elektroniikkateollisuus. Myös tässä korostetaan ensin kannattavuutta ja tuottavuutta ja näin rakennetaan oikeutus viimeisenä mainitulle alihankintojen siirroille halvempien työkustannusten maihin. Asetelma vaikuttaa olevan pääläellään: voidaan olettaa, että yritykset siirtävät tuotantoaan halpamaihin juuri parantaakseen kannattavuutta ja työn tuottavuutta. Tässä annetaan kuitenkin vaikutelma, jonka mukaan kannattavuus ja työn tuottavuus ovat edellytyksiä sille, että alihankintoja

yleensä voidaan siirtää halvan työvoiman maihin eikä päinvastoin. Alihankintojen siirroille rakennetaan positiivinen kaiku: niitä ei ole jouduttu siirtämään, vaan ne on voitu siirtää.

Vaikka diskurssi konstruoituu läsnäolevaan toimijaan, ovat sen lähtökohdat kuitenkin jossain muualla kuin toimijan itsenäisessä päätöksenteossa ja toiminnassa. Tämä toimijan läsnäoloon perustuva diskurssi rakentuu siis ristiriitaisesti. Toisaalta siis yrityksille ja teollisuudenaloille rakennetaan toimijan positio, mutta se kuvastuu pääkirjoituksista kuitenkin epäitsenäiseksi ja muista riippuvaiseksi. Kun toimet nähdään myönteisenä, kuten tuotannon perustaminen, yritykset ovat toimijoina. Kun toiminnalla on kielteinen kaiku, kuten työntekijöiden vähentäminen, mainitaan se toissijaisesti tai taustalle piilotetaan tosiasiallisesti niiden toimintaan vaikuttavat tahot ja asiat, kuten yrityksen omistajat ja työn tuottavuus tai yrityksen kannattavuus.

Toisessa diskurssissa, jonka aineistosta nostin esiin, toimija on implisiittisesti läsnä:

Nyt mannerlaatat ovat lähteneet jälleen liikkeelle kiihtyvän globalisaatiokehityksen myötä. Käytännössä se näkyy tuotannon ja työpaikkojen siirtymisenä halvempien kustannusten maihin, lähinnä Kiinaan, ja muihin Aasian maihin.

(Helsingin Sanomat 10.4.2004, ”Kriisitietoisuus ei vielä riittävä”)

Työryhmä pohti Saksan työmarkkinoiden kilpailukykyä ja päätyi siihen, että valtavat erot työn hinnassa johtavat vääjäämättä työpaikkojen siirtymiseen ennen kaikkea uusiin EU-maihin.

(Helsingin Sanomat 25.4.2005, ”Työpaikkojen basaaritalous haastaa rikkaat teollisuusmaat”)

Asiantuntijaryhmän mukaan tuotannon osien siirtäminen Itä-Eurooppaan ei johda vain marginaalisiin säästöihin työvoimakustannuksissa vaan sen seurauksena kokonaistyövoimakustannukset saadaan puristettua aivan toiselle tasolle.

(Helsingin Sanomat 25.4.2005, ”Työpaikkojen basaaritalous haastaa rikkaat teollisuusmaat”)

Ensimmäisessä aineisto-otteessa kirjoitetaan mannerlaattojen lähteneen liikkeelle, jolla metaforisesti viitataan globalisaatiokehityksen voimakkaisiin seurauksiin. Tämä rakennetaan taustavoimaksi tuotannon ja työpaikkojen siirtymiseen Kiinaan. Toisessa aineisto-otteessa kerrotaan, kuinka valtavat erot työn hinnassa johtavat työpaikkojen siirtymiseen. Vääjäämättä-ilmaisu on vahva kielikuva ja viittaa hallitsemattomuuteen. Kolmannessa pääkirjoituksessa tuotannon osien siirtämisen seurauksena työvoimakustannuksia saadaan alennettua huomattavasti.

Nämä aineisto-otteet kuvaavat osuvimmin diskurssia, joka rakentuu epäsuorasti toimijan läsnäoloon. Toiminta kohdistuu suoraan tuotannon ja työpaikkojen siirtymiseen. Tässä yhteydessä käytetään teonnimeä kielipillisenä metaforana, jonka myös kielentutkija Pirjo Karvonen on paikantanut osaksi taloustekstien puhetapaa (Katso Karvonen 1996). Kielipilliselle metaforalle on tyypillistä tapahtumien objektivointi ja tiettyä prosessia ilmaistaan verbin sijasta substantiivilla.

Aineisto-otteissani esimerkkeinä ovat *siirtää/siirtäminen* ja *siirtyä/siirtyminen*. Karvosen mukaan tällaisilla kielipillisillä metaforilla luodaan merkityksiä eikä vain pelkästään järjestellä tekstiä. Sellainen ilmauksien ero, kuten *siirtyminen/siirtää*, on yhteydessä merkityksenantoon. (Karvonen 1996, 153; 157) Puhumalla *siirtää*-verbin sijasta *siirtyminen*-substantiivilla häivytetään toimija taka-alalle. Ilmauksesta ymmärtää, että toiminnon taustalla täytyy olla itse tekijä – eiväthän työpaikat ja tuotannot itsestään mihinkään siirry – mutta toimija jätetään taustalle.

Kielipillinen metafora ilmentää konkreettisesti juuri diskurssin ja metaforan suhteen. Jotta saa läpikotaisen merkitystulkinnan diskurssin sisällöstä, on tarkasteltava diskurssin ytimenä olevaa metaforaa, joka tässä tapauksessa on kielipillinen. Toisaalta taasen täytyy tarkastella diskurssia kokonaisuudessaan, eikä tuijottaa vain pelkästään metaforan luomia merkityksiä.

Ensimmäisen ja toisen diskurssin keskiössä ovat hyvin samankaltaiset lähtökohdat. Ne rakentuvat samalla tavalla näennäisesti toimijuuden varaan, mutta lähemmin tarkasteltuna toimijaa piilotetaan ja eikä sen voida katsoa olevan suoraan vastuussa tekemisistään. Tämä tuodaan kuitenkin esiin kahdella eri tavalla: viittaamalla suoraan toimijaan, mutta korostamalla huomaamatta toiminnan positiivisia puolia tai todellisia taustavaikuttimia sekä käyttämällä kielipillistä metaforaa.

Kolmas diskurssissa toimija representoidaan poissaolevaksi. Suurimmaksi osaksi pääkirjoituksissa kerrotaan työpaikkojen uudelleenjaosta seuraavasti:

Häviävätkö työpaikat rikkaista teollisuusmaista talouden maailmanlaajuistumisen ja kansainvälisen kaupan myötä?

(Helsingin Sanomat 29.2.2004 ”Globalisaatiosta hyötyminen vaatii muutoshalua kansoilta”)

Jos tuotanto menee Kiinaan, mukana menee myös ajattelutyö. Kiina-ilmio on siis pahempi kuin Baltia-ilmio. Kun ajattelu jää, mutta käsityö menee, niin samalla nousee tuottavuus Suomessa. Suomalaisten teollinen työ tehdään enemmän studioissa, pääkonttoreissa, alakerran kokoushuoneissa pullakahvin äärellä ja päätteen edessä.

(Helsingin Sanomat 4.6.2004 ”Käsityö lähtee, älytyö jää”)

Kasvuprosenteista ei tule enää apua työllisyystalkoisiin. Ero eri alojen tuottavuudessa ja palkanmaksukyvyssä pysyvät suurina ja ehkä kasvavat entisestään. Työpaikkoja valuu ulkomaille.

(Helsingin Sanomat 20.8.2004 ”Hallitus jätti talouslinjansa tuloneuvotteluiden varaan”)

Ensimmäisessä aineisto-otteessa kysytään, onko talouden globalisaation ja kansainvälisen kaupan seurauksena työpaikkojen häviäminen. Toisessa pääkirjoituksen otteessa tuotannolle käsityölle luodaan toimijan positio: tuotanto menee ja käsityö menee. Kolmannessa sitaatissa todetaan lakonisesti työpaikkojen valuvan ulkomaille.

Kun Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa merkityksellistään työpaikkojen siirtoja halpamaihin, etenee prosessi ikäänkuin itsestään. Työpaikat yksinkertaisesti katoavat ja häviävät. Aineisto-otteen ilmaisu, jossa tuotanto ja käsityö ”menee” on jo hieman huvittava: saatamme tuotannon lentokentälle ja annamme eväsrepun mukaan ennenkuin se astuu Halpamaahan vievään lentokoneeseen: Jää hyvästi, Tuotanto! Onnea ja menestystä matkaan!

Pirjo Karvosen mukaan (1996, 154) esitystapa saa rekisterinsä luonnontieteestä: ilmiöt etenevät vääjäämättömästi eikä niille voi mitään. Jos jokin yksinkertaisesti katoaa tai häviää, ei vaihtoehtoja juurikaan ole. Agentiivista toimijaa ei enää ole – ei implisiittisesti eikä

eksplisiittisesti – vaan tapahtuma kuvataan hallitsemattomana prosessina (Karvonen 1996, 154-155). Kolmas diskurssi rakentuu selkeimmin toimijan puuttuvan läsnäolon varaan ja merkityksellistyy näin vahvimmin itsestään eteneväksi prosessiksi.

Pääkirjoitusten toimijuus on epäjohdonmukainen. Yritykset ja teollisuudenalat ovat toimijoina, mutta loppujen lopuksi he eivät ole vastuussa työntekijöiden irtisanomisista tai tuotantojen siirroista halvan työvoiman maihin, kuten kuvailemieni diskurssien avulla tulkitsin. Silloin, kun yritykset toimivat, he perustavat tuotantoa eli tarjoavat työpaikkoja, pitävät kannattavuutensa hyvänä tai parantavat työn tuottavuutta. Tämä ristiriita on esillä parhaiten samassa pääkirjoituksessa tai jopa samassa lauseessa: toimija on läsnä työpaikkojen syntyessä, mutta tipotiessään, kun työpaikkoja siirretään halvan työvoiman maihin.

Katoavat työpaikat on jotenkin yritettävä korvata, ja tässä suhteessa Suomi ja Irlanti ovat tähän saakka menestyneet verrattain hyvin, sillä molemmissa maissa tieto- ja viestintäteknikka on luonut uusia teollisia työpaikkoja.

(Helsingin Sanomat 25.4.2004 ”Työpaikkojen basaaritalous haastaa rikkaat teollisuusmaat”)

Suomen teollisuus investoi varsinkin Viroon ja luo jo uusiin unionimaihin selvästi enemmän työpaikkoja kuin Suomeen. Ensiksikin tämä on kehitys, jota ei pidä pelätä, ja toiseksi se on myös trendi, jota ei voi enää pysäyttää. Jälkimmäinen teesi on helppo ymmärtää: globalisaatio siirtää tuotantoa sinne, missä se on edullista.

(Helsingin Sanomat 4.6.2004 ”Käsityö lähtee, älytyö jää”)

Ensimmäisen sitaatin alkupuolella kirjoitetaan katoavista työpaikoista, ilman toimijaa tai tekijää. Sitaatissa asetelma kuitenkin muuttuu: puhe kääntyy työpaikkojen luomiseen ja toimija onkin läsnä: tieto- ja viestintäteknikka. Eli uusien työpaikkojen luomisen ansio luetaan pääkirjoituksen perusteella tieto- ja viestintäteknikka-alalle, vaikka ensin kirjoitetaan katoavista työpaikoista. Karvosen mukaan toimijat ilmaantuvat lauseisiin, kun on mahdollisuus kerätä ”irtopisteitä” (Karvonen 1996, 155). Toisessa pääkirjoituksen otteessa sama toimijuuden käänne toistuu: ensin Suomen teollisuus investoi ja luo työpaikkoja. Viimeisessä lauseessa, kun näkökulmana on tuotannon siirtäminen, toimijana on globalisaatio. Irtopisteet menevät Suomen teollisuudelle ja globalisaatio saa tehdä likaisen työn.

Kimmo Jarvanne tarkasteli pro gradu –tutkielmassaan (Katso Jarvanne 2007) Perlos-yrityksen pörssitiedotteita näkökulmanaan tuotannon muutoksien perustelut. Jarvanne tarkasteli nimenomaan passiivisuus/aktiivisuus –asetelman avulla yrityksen positioita pörssitiedotteisaa. Jarvanteen tutkimustulosten mukaan (2007, 63) yritys näkee roolinsa passiivisena, kun kyseessä on tehtaan lakkauttaminen tai työntekijöiden irtisanominen. Kun tuotantoa laajennetaan ja luodaan työpaikkoja, yritys ottaa itselleen aktiivisemmän roolin.

Tämän samankaltaisen asetelman tulkitsin myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksista. Toimijan positio määrittyy ristiriitaisesti. Kun on luvassa positiivista kerrottavaa, toimijan positio annetaan yrityksille ja eri teollisuuden aloille. Yritykset perustavat tuotantoa, investoivat ja luovat työpaikkoja. Kun esiin tulee – enemmänkin yhteiskunnallisen lähtökohdan kuin yrityksen kannalta – ikäviä asioita, kuten tuotannon siirtämisiä, toimija häivytetään taka-alalle tai sitä ei ole ollenkaan. Se abstraktoituu globalisaatioksi tai itsestään eteneväksi prosessiksi.

Uudistu ja sopeudu, Suomi!

Kirjoitin jo aikaisemmin tulkinnastani liittyen tuotannon siirtämisiin ja Kiina-ilmiöön talouden globalisaatiokehityksen kriittisenä hetkenä. Vuosi 2004 on kriittinen myös siinä mielessä, että pääkirjoitukset peilaavat Suomen tulevaisuuden avoimessa taloudessa ja globaalissa kilpailussa hyvin epävarmana, jopa kriisinomaisena. Ehdotuksista siihen, miten Suomen tulisi talouden globalisaatioon liittyviin haasteisiin vastata, rakentuu tietty puhetapa: paikansin pääkirjoituksista voimakkaasti toisaalta uudistumista ja toisaalta sopeutumista ajavan diskurssin.

Erot eri alojen tuottavuudessa ja palkanmaksukyvyssä pysyvät suurina ja ehkä kasvavat entisestään. Työpaikkoja valuu ulkomaille. Tällaisessa maailmassa tarvitaan nopeaa toimintakykyä ja joustavuutta.

(Helsingin Sanomat 20.8.2004 ”Hallitus jätti talouslinjansa tuloneuvotteluiden varaan”)

Niin myös amerikkalaiset – ja suomalaiset – joutunevat tunnustamaan, että heidän elintasoaan ei nosta Kiina-ilmion vastustaminen vaan siihen sopeutuminen. Kiinan vaurastuminen on hyödyksi myös muille maille, jos ne näin saavat uutta kysyntää viennilleen.

(Helsingin Sanomat 29.2.2004 ”Globalisaatiosta hyötyminen vaatii muutoshalua kansoilta”)

Ensimmäisessä aineisto-otteessa kerrotaan talouden globalisaation ilmiöistä: eri alojen tuottavuus- ja palkanmaksukyvyyn eroista sekä työpaikkojen valumisesta ulkomaille. Lääkkeeksi ehdotetaan nopeaa toimintakykyä ja joustavuutta. Tällaisella maailmalla viitattaneen talouden globalisaation laajoihin seurauksiin, jotka eivät koske jotakin erityisalueta vaan laajasti koko yhteiskuntaa. Näen tässä myös lievän ristiriidan. Toisaalta nopea toimintakyky viittaa ripeisiin uudistuksiin, joilla vastata talouden globalisaation haasteisiin. Toisaalta taasen joustavuus ilmentää enemmänkin sopeutumista muutoksiin kuin aktiivista uudistamista.

Toisessa aineisto-otteessa kirjoitetaan sopeutumisen olevan parempi vaihtoehto kuin Kiina-ilmion vastustamisen. Vaihtoehdottomuuteen viitataan elintason muodossa: mikäli Kiina-ilmiota vastustetaan, se laskee suomalaisten elintaso. Mutta jos muutoksiin sopeudutaan, on seurauksena pelkkää hyötyä eli elintason nousua. Tavallaan vaihtoehtoja sopeutumiselle siis on (eli Kiina-ilmion vastustaminen), mutta tosiseikat huomioonottaen vain yksi on järkevä vaihtoehto (Juhila 1993, 164.)

Sopeutumista, mukautumista ja joustavuutta peräänkuulutetaan pääkirjoituksissa varsinkin vuonna 2004 useaan otteeseen. Kategorisoin nämä kolme käsitettä tavallaan samankaltaisiksi: yhdeksi ainoaksi vaihtoehdoksi toimia. Kilpailukyky-retoriikkaa tutkinut Anu Kantola on pohtinut joustavuuden käsitettä. Hän tulkitsee (2006, 162) jouston käsitteen lähelle muutoksen käsitettä: molemmilla sanoilla viitataan liikkeeseen pysähtyneisyyden vastakohtana. Pääkirjoituksissa joustavuuden, sopeutumisen ja mukautumisen käsitteet ilmentävät jatkuvaa valveillaoloa, herkeämätöntä talouselämän ja markkinoiden signaalien vastaanottamista ja niiden mukaan toimimista.

Tällaisessa maailmassa Euroopan reunalla sijaitsevan pienen Suomen pitäisi osata harjoittaa yhteiskuntapolitiikkaa, joka varmistaa sen, että asemamme maailmanjärjestyksen muuttuessa säilyy mahdollisimman hyvänä. Suomalaiset ovat useasti osoittaneen kylmäpäisyytensä ja sinnikkyytensä, ja siksi kuulumme maailman rikkaimpien kansakuntien joukkoon. Myös nyt meneillään olevassa murroksessa Suomi voi jälleen olla lopulta voittaja, mutta se edellyttää, että osaamme jälleen kerran mukautua.

(Helsingin Sanomat 10.11.2004 ”Osaava, avoin ja uudistuva Suomi hyötyy globalisaatiosta”)

Tässä sitaatissa vedotaan heti ensimetreillä kansalliseen itsetuntoon: Suomi on aina ollut syrjässä Euroopan keskiöstä ja sekä maan pinta-ala että väestöluku on pieni Euroopan suurvaltioihin nähden. Pääkirjoituksessa vedotaan myös ns. talvisodan henkeen: kylmäpäiset ja sinnikkäät suomalaiset taistelevat itsensä rikkaimpien kansakuntien joukkoon. Havaittavissa on tietty vaihtoehdottomuus: murrosvaiheen ylipääsemiseksi voittajina meidän on mukauduttava. Vaihtoehtona on häviö, joka mitä ilmeisemmin vie Suomen maailman köyhimpien kansakuntien joukkoon ja osoittaa suomalaisten olevan heikkoja ja periksiantavia periferian kansalaisia.

Tulkitsen sitaatin ainekset samankaltaiseksi lamadiskurssin kanssa, joita Raija Julkunen kuvaa 1990-luvun sosiaalipoliittista reformia pohtivassa teoksessaan. Lama esitettiin yhteiskunnallisessa keskustelussa toisena talvisotana ja yhteisenä ponnistuksena, johon kuului uhraukset: ”lamadiskursseissa kosketeltiin suomalaisia kansallisen olemassaolon ja kunnian mentaalaisia kerroksia.” (Julkunen 2001, 289.) Tässä nimenomaisessa pääkirjoituksessa kootaan osuvasti yhteen juuri nämä kansallisen konstruktion vetoavat ainekset: talvisodan henki ja uhrausten tarve.

Diskurssi rakentuu myös ristiriitaisesti. Toisaalta siinä peräänkuulutetaan harjoittamaan sellaista yhteiskuntapolitiikkaa, joka varmistaa hyvän aseman maailmanjärjestyksessä. Eli vedotaan omaan toimintaa ja aktiiviseen vaikuttamiseen. Toisaalta viimeisessä lauseessa mukautuminen on paras keino selviytyä voittajana. Myös ”edellyttää” on vahva kannanotto: se kertoo voimakkaasta uudistushalusta.

Suomen selviytyminen kilpailukykyisenä hyvinvointiyhteiskuntana uusissa olosuhteissa edellyttää vanhojen rakenteiden muuttamista ja yrittäjyyden edistämistä.

(Helsingin Sanomat 28.1.2004 ”Suuren haasteen edessä”)

Tässä pääkirjoituksen otteessa peräänkuulutetaan uudistuksia. Edellyttää painottaa voimakasta – jopa pakonomaista – uudistumista. Vanhojen rakenteiden muuttaminen viittaa hyvinvointiyhteiskunnan perinteisiin rakenteisiin ja tulkitsen diskurssin rakentuvan hyvinvointivaltio-diskurssia vastaan. Tässä vaakakupin toisella puolella painaa yritysten toiminta, jota täytyy kehittää hyvinvointivaltion rakenteiden kustannuksella. Näen tässä myös jonkinlaisen ristiriidan. Ensin viitataan hyvinvointiyhteiskunnan selviytymiseen kilpailukykyisenä ja toisaalta puhutaan vanhojen rakenteiden purkamisesta. Hyvinvointiyhteiskunta nähdään tässä tavallaan yritysten lähtökohdista käsin: yrittäjyyttä edistetään hyvinvoinnin kustannuksella.

Tulkitsen aineisto-otteesta peilautuvan sen yhteiskunnallisen asetelman, jossa hyvinvointivaltiosta tulee kilpailukykyinen yrityksille, mutta ei kansalaisille. Hyvinvointivaltion rakenteiden perinpohjainen uudistamisen rinnakkaisena tavoitteena on menestyksellisen yritystoiminnan ylläpito. Tästä heijastuu se yhteiskunnallinen muutos, johon hallintopolitiikan muutoksia 1980- ja 1990-luvulla tutkinut Seppo Tiihonen (2006, 91) viittaa artikkelissaan: yritysten kilpailukykyyn ylläpito nähdään välttämättömänä keinona turvata talouskasvu. Samaan aikaan julkisen sektori menojat on karsittu, mikä heikentää taas hyvinvointivaltion perusteita ja tekee reikiä kansalaisten sosiaalisen turvan verkkoon.

Aineisto-otteessa turvaututaan myös kilpailukyky-retoriikkaan, jolla pyritään oikeuttamaan uudistusten tarve. Kilpailu pääomista ja hyvä sijoituskohteiden -maineen ylläpitäminen vaatii muita valtioita parempaa kilpailukykyä. Poliitiikan tutkija Philip Cerny kuvaa muutosta siirtymäksi hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon (Cerny 1990 Kantolan 2006, 156 mukaan). Kilpailukyky-käsite on peräisin yritysargonista. 1990-luvun kuluessa yritysten kilpailukykyyn sijasta ryhdyttiin puhumaan Suomen teollisuuden kilpailukykyä: vaatimukset kilpailukykyyn parantamisesta alkoivat kohdistua kansalliseen politiikkaan. (Kantola 2006, 166.) Yritystoiminnan korostaminen talouskasvun ja näin ollen koko Suomen hyvinvoinnin lähes ainoana moottorina on asetelma, joka on Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa läsnä. Sitä korostaa kilpailukyky-retoriikka.

Uudistuksiin ja sopeutumiseen rakentuva diskurssi konstruoituu ristiriitaisesti. Toisaalta korostetaan aktiivisuutta: nopeita uudistuksia, ripeitä toimia ja ”ajan hermolla” olemista. Tätä vahvistetaan voimakkailla ilmaisuilla, kuten ”edellyttää” ja kansallisen kilpailukykyretoriikan avulla korostetaan uudistustarpeita. Toisaalta taasen puhetavassa heijastuu passiivinen muutoksiin sopeutuminen: joustavuus ja mukautuminen, jotka heijastavat vaatimusta jatkuvasta valppaudesta. Huomiotta ei jää myöskään hyvinvointiyhteiskunnan perinteiset rakenteet. Yritykset ja hyvinvointiyhteiskunta asetetaan vastakkain.

Sen lisäksi, että itse pääkirjoituksissa viitataan uudistus- ja sopeutumisdiskurssiin, annetaan puheenvuoro myös asiantuntijoille. Väliverronen (1996, 154) määrittelee asiantuntijan yksinkertaisesti henkilöksi, jolla on käytössään sellaista tietoa, jota muilla ei ole. Hän määrittelee sen myös toiminnallisesta näkökulmasta: asiantuntija tarjoaa tietoa, tulkintoja ja ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Kun asiantuntija toimii julkisella areenalla, hän on valistaja. (Väliverronen, 154.)

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (TT) julkisti keskiviikkona oman globalisaatiostrategiansa, joka on myös saatettu Rehnin työryhmän tietoon. TT:n mukaan Suomen olisi ryhdyttävä pikaisesti uudistamaan työmarkkinakäytäntöjä, verotusta ja sosiaaliturvaa sekä pidettävä huolta osaamisen tasosta, että se pysyisi vastedeskin houkuttelevana sijaintimaana yrityksille ja tuotannolle.

(Helsingin Sanomat 10.4.2004 ”Kriisitietoisuus ei vielä riittävä”)

Jos muutoksia ei tehdä, edessä voi TT:n mukaan olla kriisi jo tämän hallituskauden lopulla ja seuraavan aloittaessa. Silloin muutoksiin voidaan joutua pakon edessä. Tällaisestahan tilanteesta Suomella on kokemusta 1990-luvun alkupuolelta.

(Helsingin Sanomat 10.4.2004 ”Kriisitietoisuus ei vielä riittävä”)

Näissä aineisto-otteissa valistajan viitta annetaan Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitolle (TT) ja se on myös toiminnallinen asiantuntija. Se havaitsee Suomen työmarkkinakäytännöissä, verotuksessa, sosiaaliturvassa ja osaamisen tasossa ongelmia,

joihin sillä on ratkaisu: pikaisia uudistuksia. Pääkirjoituksessa viitataan myös vaihtoehdottomuuteen: Suomi on tällä hetkellä houkutteleva sijaintimaa, mutta se ei ole sitä *vastedes* tulevaisuudessa, mikäli edellä mainituihin uudistuksiin ei ryhdytä mitä pikimmin. Sitaatissa turvaudutaan myös uhkakuviin uudistusten tärkeyttä korostettaessa: kriisiin, pakkotilanteeseen ja 1990-luvun lamaan.

Lamaan viittaaminen on hyvin voimakas vetoamus. Suomen taloudellinen lama 1990-luvun alussa oli dramaattinen vaihe suomalaisten elämässä. Vain muutama kuukausi sitten moni laman aikana pahasti velkaantunut sai velkansa anteeksi, joten laman seuraukset ovat koskettaneet monia konkreettisesti vielä pitkälle 2000-luvullakin. Lama kuului hyvin monen suomalaisen kokemuspäiriin – joko suoraan tai välillisesti. Media on luonut käsitteen laman lapset, jolla viitataan lapsuutensa laman varjossa eläneisiin lapsiin, joista osa on tullut julkisuuteen kertomalla vanhempiensa konkurssin tai ylivelkaantumisen tuottamasta häpeästä.

Lamaan viittaamalla vedotaan vaihtoehdottomuuteen: mikäli uudistuksia ei tehdä, laman uhka on todellisuutta. Kukapa järkevä ihminen haluaisi takaisin 1990-luvun kaltaisen taloudellisen laman kouriin. TT vetoaa myös lamanajan pakkotilanteeseen eli niihin uudistuksiin, jotka pakon edessä 1990-luvun alussa tehtiin esimerkiksi sosiaali- ja työttömyysturvaan. Pääkirjoituksessa painotetaan siis näkemystä taloudellisesta lamasta, joka pakotti hyvinvointivaltion suuriin muutoksiin.

Pakosta puhuminen laman aikana on yhteiskuntapolitiikan tutkijan Raija Julkusen mielestä harhaanjohtavaa: kaikissa sen aikaisissa poliittisissa päätöksissä ei suinkaan aina ollut kyse pakottavasta tarpeesta sosiaalipoliittisiin uudistuksiin vaan osin kysymys oli myös poliittisesta tahdosta. Julkusen mukaan Suomessa 1990-luvun lama antoi päättäjille mandaatin toteuttaa kansalaisten ehkä muutoin vaikeasti hyväksymiä muutoksia (Julkunen 2001, 63).

Julkunen käyttää 1990-luvun sosiaalipoliittisia uudistuksia tarkastelevassa tutkimuksessaan myös käsitettä ”kriisitietoisuus”, joka ilmenee myös Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliittoa käsittelevän pääkirjoituksen otsikossa. Kriisinpoikanen on havaittavissa myös muista pääkirjoituksista joko suoraan tai epäsuoraan. Julkusen mukaan laman aikana lanseerattiin tietynlainen kriisitietoisuus kansalaisten keskuuteen, jonka avulla tietyt reformit oikeutettiin (Julkunen 2001, 76). Näen tämän samantapaisen puhutavan myös pääkirjoituksista, kun Suomea vaaditaan uudistumaan ja sopeutumaan.

Yritysten ja yhteiskunnan muuttunut suhde

Pääkirjoituksista on havaittavissa yritysten ja yhteiskunnan muuttuva suhde. Tämä tulee esille osuvimmin pääkirjoituksessa 6. lokakuuta 2004.

Tuoreen EVA-raportin avainsanoja ovat yrittäminen, koulutus ja luovuus. Raportin perusväittämään, että menestyvä talouselämä luo yhteiskunnalle jakovaran, on helppo yhtyä. Globalisaatio korostaa talouden kylmiä lainalaisuuksia: yritysten on kyettävä aiempaa selkeämmin määrittelemään omat vahvuutensa ja strategiansa, ja tästä johtuu, että yritysten etu usein irtautuu kansallisvaltioiden eduista. Suomalaiset yritykset saattavat menestyä, mutta Suomi saattaa siitä huolimatta voida huonosti.

(Helsingin Sanomat 6.10.2004 ”Elinkeinoelämä haastaa hyvinvointivaltion puolustajat”)

Tässä pääkirjoituksen otteessa asiantuntijuutta edustaa Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA, joka esittelee pääkirjoituksen mukaan uutta yhteiskuntapolitiikkaa. Jo pääkirjoituksen otsikko kertoo lähtökohdan: elinkeinoelämä haastaa hyvinvointivaltion puolustajat, joten puhetapa on tulkittavissa hyvinvointivaltio-diskurssia vastaan. Sitaatissa korostetaan menestyvää talouselämää yhteiskunnan jakovarana sekä globalisaation kylmiä lainalaisuuksia, joka on pakottanut yritykset irtautumaan kansallisvaltion edusta. Tästä syystä Suomella saattaa mennä huonosti, vaikka yritykset menestyvät.

Näen tässä ristiriidan. Toisaalta korostetaan talouselämää ja yrityksiä yhteiskunnallisen hyvinvoinnin perustana: jakovarana, josta kasvun hedelmiä jaetaan. Samalla kuitenkin globalisaation lainalaisuuksiin vedoten saadaan oikeutus sille, että vaikka Suomi ja suomalaiset voivat huonosti, voivat yritykset silti menestyä. Toisin sanoen yritysten menestyksen tehtävänä ei ole tuoda yhteiskuntaan talouskasvun myötä hyvinvointia. Eli nämä kaksi – yhteiskunnallinen hyvinvointi ja yritysten menestys – ovat erityyneet toisistaan. Yritysten menestys ei hyödytä yhteiskuntaa.

Tässä pääkirjoituksen otteessa peilautuu mielestäni yhteiskunnan ja yritystoiminnan muuttunut suhde. Väyrysen (1998, 148) mukaan globaalit muutokset ovat siirtäneet valtiolta valtaa poikkikansallisille yrityksille, jotka on tulkittu haasteeksi valtioille tehdä itsenäisiä päätöksiä. Aikaisemmin yhteiskuntapolitiikalla säänneltiin huomattavasti enemmän yritysten

toimintaa. Tänä päivänä yritykset ovat erkaantuneet yhteiskunnan otteesta eivätkä ne tarvitse enää yhteiskunnan selustaa oman toimintansa kehittämiseen. Esimerkiksi globaalin yrityksen Nokian riippuvuus Suomen yhteiskunnasta on tällä hetkellä mitä vähäisin. Suomalainen yhteiskuntapolitiikka ei sanele ehtoja Nokialle vaan asetelma on pikemminkin päinvastoin: Nokian johto on aika ajoin ottanut voimakkaasti kantaa Suomen koulutusjärjestelmään ja korkeaan verotukseen, johon tyytymätön johto on uhannut poistua lopullisesti Suomen maankamaralta.

Jos tarkastelemme laajemmasta näkökulmasta suomalaisen yhteiskunnan muutosta metsäteollisuusyhteiskunnasta telekommunikaatiotietoyhteiskunnaksi, ovat puitteet hyvin toisenlaiset. Puuteollisuusyritykset elivät suomalaisen yhteiskunnan kanssa lähes symbioosissa ja esimerkiksi markka devalvoitiin pelkästään Suomen metsäteollisuuden kannattavuusongelmien takia useaan kertaan 1940-luvulta lähtien. (Salokoski 2003, 259). Ironisesti ajateltuna, tällä hetkellä Nokia voisi periaatteessa nostaa vastaavanlaisessa tilanteessa Suomen kannattavuusongelmiensa takia takaisin toimintakuntoon – ainakin jos tarkastelun alle ottaa Nokian liikevoiton suhteessa Suomen bruttokansantuotteeseen.

Sen lisäksi, että yritystoiminnan luonne talouden globalisaation myötä on muuttunut, eivät myöskään kansalaisten vaatimukset ole heikentyneet: päinvastoin, nyt valtion ylläpitämiä turvaverkkoja tarvittaisiin enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Mutta niiden ylläpitäminen on tullut vain hankalammaksi. Väyrynen kuvaa (1998, 150) tätä asetelmaa valtioiden näkökulmasta tukalaksi, kun ne ovat joutuneet puristuksiin markkinoiden ja äänestäjien väliin. Matthew Horsmanin ja Andrew Marshallin (Katso Väyrynen 1998, 150) mukaan valtioiden käytössä olevat voimavarat ovat vähentyneet, mutta äänestäjien kohdistamat odotukset poliittisiin päättäjiin eivät.

Valtiot ovat siis niin sanotusti puun ja kuoren välissä. Yritykset peräänkuuluttavat niille suotuisaa elinkeino- ja talouspolitiikkaa, joilla taataan niille mahdollisimman rajoituksista vapaa ympäristö toimia. Kansalaiset taas vaativat puskureita globaaleja muutoksia vastaan, kun yritykset siirtävät tuotantojaan ulkomaille jättäen jälkeensä työttömiä ja autioituvia teollisuusalueita. On ironista, että valtio tukee ensin yrityksiä niiden kotimaassa, ja pian ne ilmoittavat lopettavansa kannattavan tuotantonsa ja perustavansa uuden tehtaan Kiinaan tai Intiaan. Seuraavaksi valtio ryhtyy tukemaan rakennemuutoksen kourissa kangertelevia kuntia,

jotka ennen saivat elantonsa suurista teollisuusyrityksistä. Työttömäksi jääneet kansalaiset vaativat myös muutos- ja sosiaaliturvaa. Asetelma on hullunkurisen lisäksi pitemmän päälle kestämaton ja se kuvaa osuvasti tämän päivän valtion vaikeaa asemaa.

Talouden globalisaatio konkreettisenä ilmiönä heijastuu pääkirjoituksista ristiriitaisesti toimijuuden varaan rakentuvista diskursseista. Sitä leimaa loppujen lopuksi varsinaisen ja tosiasiallisen toimijan läsnäolon puute ja aika ajoin tietty hallitsemattomuuskin. Suomen asema representoidaan uudistu ja sopeudu –diskurssissa, jossa ristiriitana on toisaalta aktiivinen osallistuminen ja vaikuttaminen sekä toisaalta vaatimus sopeutumiseen. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta oleellisinta on yhteiskunnan ja yritysten välisen suhteen muuttuminen ja ennenkaikkea valtioiden heikentyneet vaikutusmahdollisuudet ja sen toiminnan vaikeutuminen.

GLOBALISAATIO KULTTUURISENA ILMIÖNÄ

Aikaisemmassa luvussa kuvailin pääkirjoitusten luomaa kuvaa globalisaatiosta konkreettisella tasolla. Seuraavaksi tarkastelen aineiston perusteella globalisaatiota kulttuurisena ilmiönä: minkälaiseksi ilmiöksi talouden globalisaatio Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa merkityksellistetään? Näkyvimmin kulttuurisen ulottuvuuden ytimenä ovat metaforat, jotka ilmentävät sitä, miten diskurssi rakentuu.

Globalisaatio toimijana

Havaitsin pääkirjoituksista globalisaatioon liittyvän toimijuuden varaan rakentuvan diskurssin myös kulttuurisen tason kautta tarkasteltuna. Toimijuuden eri positiot ovat läsnä myös aineiston konkreettisella tasolla, mutta toimijoina ovat yritykset tai muut piiloon jäävät tekijät, kuten yritysten omistajat. Kulttuurisen tason toimijuus ilmenee pääkirjoituksissa itse globalisaatioon liittyvänä toimijuutena; globalisaatio henkilöityy toimijaksi, joka tekee.

Asetelma on läsnä koko aineiston laajuudelta välillä epäsuorasti, välillä hyvinkin merkitsevästi. Erityisen osuvasti diskurssin olemassaolo on havaittavissa seuraavissa pääkirjoituksissa vuodelta 2004. Pinnalla ovat irtisanomiset ja tuotannon siirtämiset halvemman työvoiman maihin. Pääkirjoituksissa kirjoitetaan:

Ay-liike on puolestaan pitänyt kynnyksysymyksenä sitä, että työntekijöiden irtisanomissuojaa on parannettava. Suojan parantaminen on työntekijäjärjestöille pitkän sopimuskauden perustelu: se antaisi työsuhdeturvaa, kun globalisaatio vie työpaikkoja ulos Suomesta.

(Helsingin Sanomat 1.6.2004 ”Hallitus yrittää varmistaa selustansa lähivuosille”)

Jälkimmäinen teesi on helppo ymmärtää: globalisaatio siirtää tuotantoa sinne, missä se on edullista. Ensimmäistä arviota perustellaan siten, että kun yritykset siirtävät tuotantoa lähialueille, tuotekehitys ja tutkimus jää Suomeen. Jos tuotanto menee Kiinaan, mukana menee myös ajattelutyö. Kiina-ilmiö on siis pahempi kuin Baltia-ilmiö.

(Helsingin Sanomat 4.6.2004 ”Käsityö lähtee, älytyö jää”)

Ensimmäisessä pääkirjoituksen otteessa aiheena on ammattiyhdistysliike ja työntekijöiden irtisanomissuoja, kun yritykset siirtävät toimintojaan halvan työvoiman maihin. Irtisanomissuojan kerrotaan antavan työsuhdeturvaa, kun globalisaatio vie työpaikkoja ulos Suomesta. Globalisaatio on subjekti ja inhimillinen toimija, joka on henkilökohtaisesti vastuussa työpaikkojen katoamisista ulkomaille. Toisessa aineisto-otteessa todetaan lakonisesti: globalisaatio siirtää tuotantoa yksinkertaisesti sinne, missä se on halvinta. Seuraavassa lauseessa kuitenkin näen ristiriidan: toimijana onkin yhtäkkiä yritykset, jotka siirtävät tuotantoa lähialueille. Seuraavaksi palataan subjekti-asetelmaan, kun tuotanto menee Kiinaan.

Diskurssi konstruoi inhimilliseen globalisaatioon, joka vie työpaikat ja siirtää tuotantoa. Tosin diskurssissa on havaittavissa ristiriita, koska välillä tuotantoa siirtävätkin yritykset eikä globalisaatio. Pohdin, miksi tässä aineisto-otteessa asetelma yhtäkkiä muuttuu. Huomasin ristiriidan maantieteellisestä näkökulmasta. Tässä tapauksessa ainakin, mitä lähempänä siirrettävien toimintojen määränpää on, toimijana ovat yritykset. Mitä kauemmaksi yritykset toimintojaan siirtävät, persoonallistetaan globalisaatio toimijaksi..

Lakoffin ja Georgen mukaan (1980, 34) personointi (*personification*) on yleinen kategoria, jonka erilaiset metaforat nostavat esiin erilaisia tapoja hahmottaa asioita henkilön tavoin. Se on tapa järjellistää maailmaa inhimillisin termein. Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa globalisaation personointi ilmenee juuri toimijuutena: globalisaatio vie, tuo ja siirtää. Se toimii itsenäisesti, ilman, että mikään voi vaikuttaa sen liikkeisiin.

Karvonen pohtii (1996, 164), tarkasteleeko ihminen kaikkea uutta ja abstraktia inhimillisten reaktioiden kautta. Näin voisi päätellä ainakin pääkirjoitusten perusteella, kun globalisaatio merkityksellistyy inhimilliseksi toimijaksi. Lakoff ja George (1980, 34) taasen tarkastelevat inflaatio-käsitteen personointia, kun tämä monimutkainen taloudellinen ilmiö merkityksellistyy usein viholliseksi. Myös heidän mukaansa personointi on inhimillinen tapa käsitellä ilmiöitä.

Havaitsin, että globalisaation merkityksellistäminen pääkirjoituksissa toimijaksi, viittaa samanlaiseen tapaan inhimillisin metaforin käsittää näin suuri ilmiö. Kansalaisia jää työttömäksi ja kotimaiset yritykset siirtävät tuotantoa halpamaihin: näihin tapahtumiin vaikuttavia suuria taloudellisia ja poliittisia muutoksia on vaikea ymmärtää. Personointi-

metaforat antavat edes jonkinlaisen johdonmukaisen selityksen sille, miksi näin tapahtuu. (Lakoff & George 1980, 34.) Myös maantieteellisillä etäisyyksillä on merkitystä: kun kyseessä on suuri ja tuntematon määränpää toisella puolella maapalloa, tuotantojen siirroista on vastuussa globalisaatio eivätkä itse yritykset.

Globalisaatio – talouden jumalvoima ja maanjärjestys

Havaitsin pääkirjoituksista myös kiehtovan globalisaatioon ja talouteen liittyvän puhettavan. Vertailen tätä puhetapaa Pirjo Karvosen (Katso 1996) talousteksteistä löytämiin puhetapoihin ja metaforiin. Pääkirjoituksissa globalisaatio ja talouden liikkeet rinnastettiin sää- ja luonnonilmiöksi monella mielenkiintoisella tavalla.

Vaikka muun muassa Euroopassa ja Aasiassa talouskasvu on edelleen vahvaa, pääoma- ja arvopaperimarkkinoiden hermostuneisuus ja volyymien kasvu ovat voimavirtoja, jotka voivat nopeasti sysätä kehityksen huonoon suuntaan.

(Helsingin Sanomat 9.3.2007 ”Osakemarkkinoilla varoitus kannattaa ottaa todesta”)

Onko inflaatio siis kadonnut maailmasta? Onko globalisaatio viimein näyttänyt voimansa ja hintojen nousu pysähtynyt teollisuusmaista lopullisesti?

(Helsingin Sanomat 16.4.2004 ”Kuka nyt deflaatiosta huolestuisi”)

Tässä aineisto-otteessa viitataan hermostuneisuus-metaforalla pääoma- ja arvopaperimarkkinoiden epävarmuuteen ja ennakoimattomuuteen. Vaikka periaatteessa tällä hetkellä Euroopassa ja Aasiassa markkinat ovat hyväntuulisia, koska talouskasvu on vahvaa, voivat ne silti hermostua hetkellä minä hyvänsä. Markkinoiden volyymien kasvua taas kuvataan voimavirta-ilmauksella: ilmiö on niin voimakas, että se voi suorastaan sysätä kehityksen huonoon suuntaan. Toisessa pääkirjoituksen otteesta kirjoitetaan globalisaatiosta ja siitä, kuinka se on ehkä näyttänyt voimansa ja yksinkertaisesti pysäyttänyt hintojen nousun.

Diskurssi rakentuu yliluonnollisten voimien varaan. Diskurssin ydinkohtana ovat jopa pakanalliset yliluonnollisiin voimiin viittaavat metaforat. Karvonen yhdistää (1996, 158) tällaiset metaforat vanhoihin kansanuskomuksiin ja suomalaiseen mytologiaan, jossa esiintyy mitä erilaisempia hyvitystä ja uhreja vaativia jumalolentoja, kuten kalaonnesta vastaava Ahti.

Ensimmäisessä pääkirjoituksen otteessa pääoma- ja arvopaperimarkkinat ovat syystä tai toisesta hermostuneet ja niitä on lepyteltävä ja jatkossakin nöyrästi toteltava. Samaisten markkinoiden volyymien voimavirrat ovat taasen niin suuria ja mahtavia, että ne voivat voimissaan sysätä tieltään pois kaiken, joka eteen uskaltaa tulla – aivan kuin ukkosenjumala. Aivan kuten Karvonen (1996, 159) viittaa tutkimuksensa markkinavoimat-metaforaan: ”on varomatonta säikyttää tai hermostuttaa näitä voimia, ja parasta olisikin, jos voimat pysyisivät hyväntuulisina”.

Tällaisiin jumalolentoihin viittaavat metaforat ovat mielenkiintoisia. Kun diskurssi rakentuu yliluonnollisten voimien varaan, viittaa se hallitsemattomaan ilmiöön: kuka voi hallita hermostuneita markkinoita? Ei ainakaan ihminen. Sellaiset metaforat ja sanavalinnat, kuten ”voimavirrat”, ”sysätä” ja ”näyttää voimansa” viittaavat kaikki enemmän tai vähemmän itsestään etenevään ilmiöön. Aineiston perusteella globalisaatiolla ja taloudellisilla ilmiöillä on omat hallitsemattomat voimansa, joihin kukaan ei voi vaikuttaa. Karvonen näki tutkimissaan talousteksteissään nämä jumalolentoihin viittaavat ilmaukset tulkinnoiksi ja selityksiksi maailman olemukselle. Hän lisää, että tällaisten uskomuksiin perustuvien olentojen olemassaoloa ei tarvitse myöskään millään tavalla perustella. (Karvonen 1996, 158).

Suurtuotanto keskittyy enenevässä määrin näille ja vastaaville halvan työvoiman alueille. Tässä muutoksessa helteeseen joutuu niin Suomi kuin koko muukin Eurooppa.

(Helsingin Sanomat 28.1.2004 ”Suuren haasteen edessä”)

Suomessakin on aistittavissa murroksen merkkejä. Vaikka poliittinen keskustelu näyttää suorastaan uneliaalta, pinnan alla myllertävät isot voimat.

(Helsingin Sanomat 6.10.2004 ”Elinkeinoelämä haastaa hyvinvointivaltion puolustajat”)

Kiinan talous kasvaa edelleen vahvasti, ja globalisaation pyörä pyörii.

(Helsingin Sanomat 9.3.2007 ”Osakemarkkinoilla varoitus kannattaa ottaa todesta”)

Näissä metaforiset ydinkohdat rakentavat diskurssin sääolosuhteiden ja maantieteellisten ilmiöiden varaan. Metaforinen ilmaus ”helle” kuvaa tuotannon siirroista halvan työvoiman maihin aiheutuvia muutoksia Suomelle ja Euroopalle. Globalisaatiokehityksellä viitataan myös jyrkeihin mannerlaattoihin ja pinnan alla myllertäviin voimiin, jotka kaiken alla jylläävät

ja kuljettavat meitä eteenpäin. Ne voivat hetkenä minä hyvänsä liikahtaa tai jopa aiheuttaa järjestyksiä ja mullistuksia. Tehtäväksemme jää vain todistaa jälkiseurauksia, kuten joukkoirtisanomisia ja työpaikkojen ”häviämisiä”. Kolmannessa aineisto-otteessa talous ja globalisaatio liitetään yhteen: kasvavaa taloutta pitää yllä globalisaatio-pyörä, aivan kuin maapallo pyörii akselinsa ympäri.

Tulkitsen säähän ja maantieteeseen rakentuvan diskurssin viittavan myös hallitsemattomuuteen. Tiedämme, ettei säähän voi vaikuttaa, vaikka kuinka toivoisimme lomamatkalla auringonpaistetta sateen sijaan. Säähän ei voi vaikuttaa, mutta siihen voi yrittää sopeutua pukeutumalla asianmukaisesti. Myöskään maanjärjestykseen viittaava metafora ”pinnan alla myllertävät isot voimat” tai maapallon akselin pyörimiseen viittaavat ”globalisaation pyörä” merkityksellistävät globalisaation hallitsemattomaksi ilmiöksi. Maanjärjestykset tulevat eikä niitä voi ennakoida. Maapallo pyörii akselinsa ympäri yhtä varmasti kuin aurinko nousee joka päivä. Siihen ei voi vaikuttaa, mutta sen rytmiin voi sopeutua.

Globalisaation paine kääntää kauppavirtojen suuntaa ja muuttaa yritysten tapaa toimia. Tuotteen suunnittelu ja tuotanto purkautuvat arvoketjun osiksi, jotka yhä useammin tehdään eri puolilla maailmaa.

(Helsingin Sanomat 12.3.2005 ”Kalliomäki haastoi Sdp:n arvioimaan lähtökohtansa”)

Myös monelle muulle suomalaiselle yritykselle Venäjän markkinat saattavat olla pelastus globalisaation puristuksessa. Etäisyyden merkitys vähenee, mutta läheisyys on silti aina valtti.

(Helsingin Sanomat 29.6.2005 ”Golf-virta ja karhun syli”)

Näissä pääkirjoitusten otteissa globalisaatio merkityksellistetään ”paineena” ja ”puristuksena”. Ensimmäisessä aineisto-otteessa globalisaation paine on niin valtava, että se voi kääntää kauppavirtojen suuntaa. Seuraavassa lauseessa on nähtävissä myös jonkinlaista ”itsestään tapahtumista”, kun tuotteen suunnittelu ja tuotanto purkautuvat arvoketjun osiksi, millä viitataan yritysten toimintojen siirtämiseen ympäri maailmaa. Purkautua-verbi viittaa itsestään tapahtumiseen.

Toisessa aineisto-otteessa yritykset ovat globalisaation puristuksessa, joka viittaa negatiiviseen olotilaan, koska Venäjän markkinat nähdään pelastuksena. Yleisesti ottaen, koko aineistoon nähden, yritykset ovat hyvin dynaamisia ja aktiivisia, jotka toimivat ympäri maailmaa. Tässä aineisto-otteessa globalisaation puristuksessa ovatkin suomalaiset metsäteollisuusyritykset, jotka ovat riippuvaisia suomalaisesta metsästä. Pääkirjoituksessa todetaankin, että läheisyys on valttia. Kun yritys on suurimmaksi osaksi juurtunut Suomen kamaralle, nähdään globalisaatio puristavana, ahdistavana tilana. Yritykset, joiden tuotannonala on esimerkiksi elektroniikka, ovat vapaampia liikkumaan ympäri maailmaa ja ne eivät ole riippuvaisia lähialueen markkinoista. Niille globalisaatio merkitsee vapautta toimia.

Karvosen mukaan (1996, 156) hallitsemattomaan prosessiin viittaviin ilmauksiin sisältyy paljon enemmän merkityksiä: ”arvovaruksia, asenteita ja kokonaisia maailmanselityksiä”. Niillä voidaan selittää tapahtumia tai ne aiheuttavat jotakin. Ne vaativat erilaisia toimia, joita ei tarvitse selittää tai perustella, koska ne kulkevat ”tekstin alla kyselemättä” (em., 156-157). Toisaalta Halliday puolustaa ”itsestään tapahtumisia” yhtä lailla ihmisestä riippumattomiksi kuin olemassa olemisiakin: asioita vain on ja asioita vain tapahtuu (Halliday Heikkisen 1995, 138 mukaan).

Myös Vesa Heikkinen havaitsi (1999, 275) väitöskirjassaan tutkimissaan poliittisista pääkirjoituksista ”itsestään tapahtuvien asioiden maailman”, jossa ihmistoimija häivytettiin abstraktioiksi tai ”asioiden tapahtumiseksi”. Maailman kuvastaminen ihmisestä riippumattomana kertoo pääkirjoitusten merkityssystemien luonnollistuneesta tavasta esittää ihminen passiivisena sivustakatsojana. Tekstissä suodatetaan tekeminen luonnollistuneeksi tapahtumaksi, vaikka tekstinulkoisessa todellisuudessa joku tekee jotakin. Heikkisen mielestä tällainen puhetapa hänen tutkimuksensa kontekstin valossa hämärtää ”politiikan ymmärtämisen kannalta välttämätöntä syy ja seuraus –suhteiden selvittämistä ja erityisesti vastuullisten toimijoiden paljastamista”. Tapahtumien esittäminen luonnonvoimaisina on merkittävä ideologinen valinta. (Heikkinen 1999, 138-140.)

Globalisaation merkityksellistäminen kulttuuriselta tasolta tarkasteltuna hallitsemattomana ja itsestään etenevänä prosessina ilmenee kaikissa diskursseissa tavalla tai toisella. Ensinnäkin globalisaatio persoonallistetaan toimijaksi, joka henkilökohtaisesti vie työpaikat ulos Suomesta ja siirtää tuotantoa Kiinaan ja Intiaan. Välillä toimijan viitta annetaan kuitenkin yrityksille. Globalisaatio saa ominaisuutensa myös jumalolennoilta. Maantieteeseen ja

sääoloihin liittyvänä luonnonilmiönä globalisaatio merkityksellistetään omalakisiksi kehityskuluksi, jonka toimiin ei voi vaikuttaa. Niin ikään paine ja puristus nähdään voimakkaana olotilana, jonka mahtia on mahdoton vastustaa.

GLOBAALI TALOUS – YHTEISKUNTAPOLITIIKAN SUUNNANNÄYTTÄJÄ?

Tavoitteenani on ollut tutkia Helsingin Sanomien pääkirjoitusten avulla talouden globalisaatioon liittyviä merkityksiä. Tutkimukseni lähtökohtana on ollut kieli ja sen merkitykset, jotka rakentuvat vuosien 1997-2007 välisenä aikana suomalaisessa sanomalehdessä. Metodisena lähtökohtana on ollut diskurssianalyysi ja laajempaa teoreettisena viitekehyksenä sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimusta on taustoittanut talouden globalisaatioon liittyvät näkökulmat. Yhteiskunnallinen konteksti on antanut tutkimukselleni konkreettisemmän näkökulman ja talouden globalisaatioon liittyen olen tarkastellut yhteiskunnan ja yrityksen välistä suhdetta sekä yleisesti talouden globalisaatiota yhteiskuntapoliittisena haasteena. Tässä päätösluvussa luon katsauksen tutkimukseni tuloksiin sekä tutkimusprosessini aikana kohdanneisiin haasteisiin.

Tutkimustulokset

Tarkastelin aineistoa kahdesta lähtökohdasta käsin. Ensinnäkin suurennuslasin alla olivat talouden globalisaation konkreettisen tason ulottuvuudet. Pääkirjoituksissa tämä kulminoituu vuoden 2004 Kiina-ilmiöön liittyviin tapahtumiin. Toiseksi tarkastelin talouden globalisaatiota kulttuurisena ilmiönä: miten pääkirjoituksissa talouden globalisaatio ymmärretään ja minkälaisia merkityksiä sille annetaan? Etäännytin talouden globalisaation sen konkreettisista seurauksista ja tapahtumista ilmiön sosiaalisesti tuotettujen merkityksien tarkasteluun.

Konkreettiselta tasolta talouden globalisaatiota tarkasteltaessa esillä ovat yritysten tuotantojen siirrot halvemman työvoiman maihin. Tässä asetelmassa rakentuu diskurssi erilaisten toimijuus-positioiden varaan. Ensinnäkin toimija on eksplisiittisesti läsnä: yritykset siirtävät toimintojaan ulkomaille. Diskurssi rakentuu ristiriitaisesti. Yritykset kyllä toimivat, mutta vain silloin, kun lähtökohtana on myönteinen toiminta, kuten investointi tai työpaikkojen luominen. Negatiivisen toiminnan kohdalla toimijuus piilotetaan: ikään kuin rivien välistä voidaan lukea toimintaan tosiasiallisesti vaikuttavat seikat, kuten tuottavuuden lähtökohdista nousevat vaatimukset tai yritysten omistajien intressit. Negatiivisen toiminnan rinnalla positiivista toimintaa korostetaan ja painotetaan erilaisin sanavalinnoin.

Toiseksi puhetapa rakentuu implisiittisen toimijan varaan. Tämän ytimenä on kieliopillinen metafora, jossa tapahtuma ilmaistaan substantiivin sijasta verbillä. Siirtää-verbin sijasta asia ilmaistaan siirtyminen-substantiivilla. Ilmaus antaa vaikutelman siitä, että työpaikkojen siirtymisen taustalla on tekijä, mutta se jätetään taustalle.

Kolmas diskurssi rakentuu poissaolevan toimijan varaan. Työpaikkojen kerrotaan valuvan ulkomaille tai yksinkertaisesti häviävän kokonaan. Diskurssi konstruoituu vääjäämättömyyden varaan. Ristiriitainen toimijuus on osuvimmin läsnä samassa lauseessa, kun ”irtopisteitä” työpaikkojen luomisesta jaetaan eri teollisuudenaloille, mutta työpaikat häviävät itsestään. Konkreettisen tason ristiriitaisesta toimijuudesta kumpuavat diskurssit representoivat Kiina-ilmioon liittyvät tapahtumat, kuten työpaikkojen siirrot halvemman työvoiman maihin, itsestään eteneväksi prosessiksi.

Tulkitsin Kiina-ilmioon liittyvät yritysten työpaikkojen ja tuotantojen siirtämisen halvemman työvoiman maihin Bourdieuta mukaellen talouden globalisaation kriittiseksi tapahtumaksi, joka kulminoituu Helsingin Sanomissa tähän liittyvään pääkirjoitteluun vuonna 2004. Näkökulmana on myös Suomen epävarma tulevaisuus muuttuneessa toimintaympäristössä ja Kiina-ilmio kriittisenä tapahtumana heijastaa nimenomaan kriittistä hetkeä kansallisella tasolla.

Havaitsin uudistu ja sopeudu-diskurssin myötä representoituvan kriisin siemenen, kun pääkirjoituksissa pohditaan Suomen globalisaatioprosessiin liittyviä haasteita. Toisaalta uudistu ja sopeudu-diskurssi rakentuu reformien ja nopeiden uudistusten varaan, mikä korostaa omaa aktiivista toimintaa. Toisaalta taasen peräänkuulutetaan mukautumista ja sopeutumista, mikä viittaa passiiviseen muutosten vastaanottamiseen ja niiden mukaan joustamiseen. Uudistuksia ja sopeutumista vaativasta puhetavasta heijastuu kilpailukyky-yhteiskunnan eetos.

Asiantuntijuus-puheenvuoroja käyttävät elinkeinoelämän merkittävät intressiryhmät, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT ja Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA. Vaatimuksena ovat nopeat uudistukset ja EVA väläytti laman uhkaa. EVA-raporttia käsittelevässä pääkirjoituksessa on havaittavissa osuvimmin yhteiskunnan ja yritysten suhteessa tapahtunut muutos: talouden globalisaatio on muuttanut yritystoiminnan luonnetta siihen suuntaan, että valtion asema kansalaisten ja yritysten välissä on vaikeutunut. Aineiston

perusteella yritykset eivät ole enää osa hyvinvoinnin perustaa yhteiskunnassa, vaan niiden toiminta on eriytynyt suhteessa yhteiskunnan hyvinvointiin: vaikka yritykset menestyvät, voi kansalaisilla mennä silti huonosti.

Talouden globalisaatio kulttuurisena ilmiönä tarkastellessani on näkökulmana myös toimijuuteen liittyvä problematiikka: globalisaatiosta tehdään pääkirjoituksissa agenttiivinen toimija. Globalisaatio personoidaan inhimilliseksi tekijäksi, joka tekee ja toimii. Tein myös huomioita siitä, miten maantieteellinen sijainti vaikuttaa siihen, kuka toimii. Mitä kauemmaksi yritysten toiminta sijoittuu, sitä varmemmin toimijan viitta annetaan itse globalisaatiolle. Mitä lähempänä toiminta tapahtuu ja mitä suomalaisempaa se on, toimijana on itse yritys.

Globalisaatio ilmenee myös ylikuonnollisen voiman kaltaisena ilmiönä, joka on rinnastettavissa suomalaisen mytologiaan Ahdeista ja ukkosenjumalista. Globalisaatio representoidaan myös sääoloihin ja maantieteellisiin ilmiöihin verrattavana kehityksenä aina mannerlaatoista ja helteeseen. Yhteistä näille kulttuurisen tason diskursseille on globalisaation merkityksellistämisen hallitsemattomana ja itsestään etenevänä, vääjämättömänä, prosessina.

Konkreettinen ja kulttuurinen taso eivät näyttäytyä toisistaan erillään olevina ulottuvuuksina, vaan havaitsin esiin nostamissani diskursseissa samankaltaisuuksia. Toimijuuteen liittyvät ristiriitaisuudet on havaittavissa molempien tasojen kautta. Yritykset ovat vahvasti läsnä tarkastellessani toimijuuden eri positioita konkreettiselta tasolta. Kulttuurisen tason toimijuus-problematiikka liittyy globalisaation persoonallistamiseen. Yhteisenä nimittäjänä on kuitenkin tietty hallitsemattomuus ja omalakisuus. Työpaikat häviävät ja katoavat itsestään. Globalisaatio merkityksellistetään itsestään eteneväksi kehityskuluksi, jonka ylikuonnolliset voimat ovat hallitsemattomia.

Pohdintaa

Minkälaisena yhteiskunnallinen keskustelu tutkimustulosten valossa näyttäytyy? Suomalaista journalismia ja suomalaisen yhteiskunnan muutosta tarkastelleet Heikki Luostarinen ja Turo Uskali kuvaavat (2006, 190) suomalaista yhteiskunnallista keskustelua ”yhden totuuden

maana”, mihin osasyynä voi olla median tapa karsia vaihtoehtoisia näkemyksiä julkisuudesta. Risto Heiskala taas pitää (2006, 42) tällä hetkellä yhteiskunnallisen keskustelun haasteena sosiaalisen vastuun ajatuksen yhdistämistä kilpailukykytalouteen liittyvään taloudellisen tehokkuuden ajatukseen. Tutkimustulosten perusteella pääkirjoitusten diskurssit peilaavat vain ”yhtä totuutta” eivätkä ne tarjoa välineitä yhdistää sosiaalisen vastuun ja kilpailukykytalouden ajatusmalleja, jotta yhteiskunnalliseen keskusteluun saataisiin tuulahduksia muualtakin kuin kilpailukyky- ja taloudellisen tehokkuuden rintamalta.

Mitä tulee Vesa Heikkisen kommenttiin siitä, että pääkirjoitukset pikemminkin vahvistavat vakiintuneita käsityksiä kuin problematisoivat niitä, näyttää pääkirjoituksissa rakentuvat diskurssit heijastelevan samaa kaavaa. Globalisaation persoonallistaminen ja sen merkityksellistäminen itsestään etenäväksi prosessiksi luonnollistaa aikakautemme tapahtumat ja ilmiöt hallitsemattomiksi: näkemys siitä, että mihinkään ei voi vaikuttaa, vahvistuu entisestään. Syy- ja seuraussuhteet hämärtyvät. Se passivoittaa, eikä anna mahdollisuutta nähdä monimutkaisten prosessien takana itse toimijaa, jota ilman ”globalisaation pyörä” ei pyöri.

Sillä, että globalisaatio merkityksellistetään työpaikkoja tuovaksi ja vieväksi toimijaksi, on omat seurauksensa. Metaforisista ilmauksista voi tehdä johtopäätöksiä, joilla on tietynlaisia seurauksia. Kun yritykset perustelevat päätöksiään globalisaation ”tekemisiin” ja globaalien talouden välttämättömyyksiin vedoten, on vastuullisen ihmisen, tekijän hahmottaminen vaikeaa. Silloin on vaikeampaa perätä oikeuksiaan, kun vastassa on suuri ja mahtava globalisaatio eikä päätöksiä tekevä todellinen toimija.

Helsingin Sanomien pääkirjoitusten tapa merkityksellistää taloutta ja globalisaatiota mukailee kilpailukykytalouden puhetapoja. Pääkirjoituksista ei ilmene kilpailukyky-retoriikalle haastajaa, kun globalisaatioprosessi nähdään hallitsemattomana: sen vaatimuksia on pakko totella. Talouden globalisaatio on valjastettu kansallisen kilpailukyky-alueeksi, minkä avulla on pakko toteuttaa uudistuksia, jotka valitettavan usein kohdistuvat suomalaisen sosiaaliturvaan nähden heikentävästi.

Näen tutkimustuloksissa paljon yhtäläisyyksiä Julkusen (Katso 2001) kuvaamiin lamadiskursseihin. Hänen mukaansa 1990-luvun laman aikana maailman yllättävyys ja vanhojen pilareiden romahdus käännettiin sellaiseksi kriisitietoisuudeksi, jonka avulla

hyväksyttiin olosuhteiden heikentäminen edelleen sosiaaliturvaleikkauksin, juuri median avulla (Julkunen 2001, 82-83).

Uudistu ja sopeudu-diskurssin voi tulkita monin paikoin hyvinvointivaltio-diskurssia vastaan. Vuoden 2004 pääkirjoituksista on myös vahvasti havaittavissa tietynlainen kriisitietoisuuden ilmapiiri. Uudistusvaatimukset kohdistuvat enemmän tai vähemmän sosiaaliturvaan. Valistajan viitta pääkirjoituksissa annettiin muun muassa Elinkeinoelämän valtuuskunnalle, joka jo 1990-luvun laman aikoihin kaikkein voimakkaimmin peräänkuulutti ”systeemimuutoksen välttämättömyyttä” (Julkunen 2001, 79).

Julkunen puhuu (2001, 30) mentaalisisista malleista eli uusien iskusanojen omaksumisesta ja lopulta jopa maailmankuvan muutoksesta. Mentaalisia malleja muutetaan diskursiivisin taktiikoin. Esimerkiksi lamanaikainen kriisitietoisuus tuotettiin lävistämällä media kriisipuheella. (emt.) Myös pääkirjoituksissa representoituvat puhettavat vetosivat paikoin kansallisiin konstruktioihin; siihen, kuinka Suomi on pienenä kansakuntana kuin ”lastu laineilla” tai ”ajopuu koskessa” suuren virran vietävänä. Niinikään lamadiskursseissa ”kosketeltiin kansallisen olemassaolon ja kunnian mentaalisia kerroksia” (Julkunen 2001, 288).

Mitä siitä seuraa yhteiskuntapoliittisella tasolla, kun yhteiskunnallisessa keskustelussa rakentuvat diskurssit luotaavat uusia mentaalisisia malleja ja lopulta vaikuttavat siihen, miten ympäröivän maailman ymmärrämme? Tutkimustulosten perusteella yhteiskunnallisesta keskustelusta peilautuu hallitsematon globalisaatio ja sen seurauksiin vastaaminen nähdään hyvin yksioikoisesti. Keskustelu nojautuu vaihtoehdottomuuksiin: muita vaihtoehtoja ei ole ja siitä käytävä kriittinen keskustelu on vain ajanhukkaa. Valtavirrasta ei poiketa. Näillä eväillä myös yhteiskuntapolitiikasta uhkaa tulla vaihtoehdotonta ja perustelemattomasti välttämättömyyksiin vetoavaa.

Yritysmaailmasta tuttu markkinoiden vähäistenkin signaalien taukoamattomasta tarkkailusta on tullut yhteiskuntapoliittisestikin tärkeää. Niin talous- kuin sosiaalipoliittisiakin välttämättömyyksiä perustellaan talouden liikkeillä. Taloudesta on tullut monen mitta ja sen avulla pyritään rationaalistamaan sellaista politiikkaa, joka aikaisemmin olisi ollut jokseenkin mahdotonta ilman vastarintaa. Talouden reunaehdot määrittävät hyvinvointipoliitiikan toteuttamisedellytyksiä ja niiden ylittäminen on irrationaalista, vaikka siihen mahdollisuus

olisikin. Julkunen väittääkin (2001, 68), että talouspolitiikka on vahva väline maailman muuttamiseksi siten, että mikään ei muutu ja silti kaikki muuttuu: se on demokratian ulottumattomissa, asiantuntijoiden reviiriä ja helposti liikuteltavissa oleva politiikan alue. Tämä asetelma kasvattaa entisestään oikeutusta vaihtoehdottomaan yhteiskuntapolitiikkaan: perusteluina riittää taloudelliset välttämättömyydet.

Talouden, tehokkuuden ja kilpailukyvyn retoriikka on hiipinyt yhteiskuntapolitiikan puolelle. Työn ja pääoman välistä työnjakoa tarkastelleet Ritva Pitkänen ja Pekka Sauramo ovat havainneet (2006, 55) yritystoiminnasta tulleen yhä lyhytnäköisempää, mistä kertovat myös yritysten kivuttomilta tuntuvat päätökset siirtää toimintojaan halvemman työvoiman maihin. Yritystoiminnasta tutun kilpailukyky-retoriikan myötä tämä lyhytnäköisyys on vaivihkaa siirtynyt myös yhteiskuntapolitiikkaan.

Hyvinvointivaltio on rakennettu pitkällä tähtäimellä. Koulutukseen panostaminen on yksi esimerkki pitkän tähtäimen panostamisesta, jonka vaikutukset näkyvät vasta vuosien päästä. Suomalaiset ovat tällä hetkellä maailman korkeasti koulutetuimpia kansalaisia ja se on ollut yksi perusedellytys Suomen menestymiselle. Asetelma toimii kuitenkin myös toisin päin. Esimerkiksi laman aikana supistettu lasten ja nuorten hyvinvointijärjestelmä näkyy tänä päivänä tämän väestöryhmän pahoinvointina ja lisääntyneinä huostaanottoina, jotka tuovat yhteiskunnalle kustannuksia vähintään yhtä paljon kuin mitä etuuksien leikkauksilla aikanaan voitettiin. Lyhytnäköisen sosiaalipolitiikan vaikutukset näkyvät myös vasta vuosien päästä.

Taloukasvu ja yritykset ovat elintärkeitä osat siinä pyörässä, joka pitää yhteiskunnan toiminnassa. Yritykset tarjoavat töitä, joita kansalaiset tekevät saadakseen itselleen jonkinlaisen elannon. Toimivat markkinat ovat taloukasvun ehto. Yhteiskunnallisessa keskustelussa käydään kamppailua sosiaalipoliittisten ja taloudellisten lähtökohtien välillä. Oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan sekä taloukasvun ja tulonjaon näkökulmat ovat sosiaalipoliittisia ikuisuusksymyksiä: miten pitää tasapainossa taloukasvun ylläpitäminen riistämättä ja kuinka luoda kaikille tasapuolista yhteiskuntaa ilman, että taloukasvu kärsii liikaa: ei voi jakaa, jos ei ole mitä jakaa. Jossakin kohtaa on se piste, jossa taloukasvun ja hyvinvoinnin tila on balanssissa. Kysymys ei ole siitä, kuinka monta miljardia on ylijäämää, vaan siitä, miten ylijäämä jaetaan.

Merkityksillä on seurauksia. Maailmankuva muokkautuu joka päivä, eikä se ole kiinni yhden päivän tai kahden vuoden Helsingin Sanomien pääkirjoituksista. Mutta ne ovat osa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa merkitykset rakentuvat ja tekevät maailmankuvasta tietynlaisen. Puroista kasvaa joki ja joista järvi. Myös yhteiskunnallinen muutos tapahtuu pienin askelin, joista lopulta muodostuu kokonainen kulkue johonkin suuntaan, jonne olemme menossa.

Tutkimuksen reflektointia

Kun ryhdyin tekemään talouden globalisaatioon liittyvää tutkimusta, olin tietoinen sen haastavuudesta: olihan kysymys aikakautemme suuresta ilmiöstä, joka käsitteenä on hyvin laaja. Mutta jokainen tutkija varmasti kohtaa tutkimusta tehdessään rajaukseen liittyviä ongelmia. Talouden globalisaatioon liittyvä informaatio on varsin massiivinen. Saatuaani tutkimukseni keskeisestä käsitteestä jonkinlaisen otteen oli mahdollisista tutkimuksen näkökulmista ylitarjontaa. Mutta kuten jo muutamia vuosia sitten tutkimuksen tekemisen luennolla luennoitsija totesi: olet vapaa valitsemaan, mutta et ole vapaa valinnasta. Minulla oli tutkimusta tehdessäni rajattomat vapaudet valita, mutta valinnat on jossakin vaiheessa tehtävä. Tutkimuksen teossa kaikkein tärkeintä on niiden perusteltavuus. Luotettavuuden ja uskottavuuden nimissä valinnat on tehtävä huolella ja perustellusti.

Toinen tutkimukseni teon kannalta haastava seikka oli koherentin kokonaisuuden aikaansaaminen. Tutkimuksen teemojen, keskeisten käsitteiden, teoreettisen viitekehyksen, metodin ja sisällöllisen teorian yhteensulattaminen sopusointuun ei ole koskaan helppoa. Kokonaisuuden hahmottaminen aineistoanalyysin millintarkkaa tulkintaa työstäessä ja jäsenysten johdonmukainen hallitseminen oli mielestäni vaikeaa.

Olen tutkinut globalisaatioon liittyviä merkityksiä aiemminkin ja omien ennakko-oletusten tunnistaminen ja niiden kanssa eläminen tutkimuksen eri vaiheissa oli myös haastavaa. Uskon, ettei tutkija koskaan täysin pääse eroon omista ennakko-oletuksistaan tutkimusta työstäessään. Luulen myös, että minun kohdallani ennakko-oletukset olivat ehkä vahvempia verrattuna siihen, jos tutkimukseni aiheena olisi ollut jokin uusi aluevalloitus.

Tutkin sellaista aihepiiriä, josta varmasti jokaisella on – ellei teräviä mielipiteitä – niin ainakin jonkinlaisia näkemyksiä. Oman arkiajattelun sekoittuminen aineiston analysointiin ja

tulkintaan on kai laadullisen tutkimuksen yksi suodenkuopista. Myönnän, että ennakkooletukseni olivat osin sellaisia, mitä aineistosta nostin. Olen kuitenkin tehnyt aineistoanalyysin tutkimusmetodi-linssin läpi ja taustaoletukseni eivät mielestäni ole vaikuttaneet tutkimukseeni siten, että siitä olisi tullut epäuskottava ja –luotettava.

Olen pyrkinyt tekemään perusteltuja ratkaisuja. Talouden globalisaatio –käsitteestä pystyin mielestäni tuomaan esille keskeisimmät lähtökohdat. Sen ymmärtäminen, ettei talouden globalisaatiosta voi sanoa kaikkea, auttoi ratkaisemaan rajausongelman. Tarkoituksenani ei alunperinkään ollut avata ja määritellä talouden globalisaation ilmiötä tyhjentävästi ja pro gradu –tutkielma siihen tuskin riittäisikään. Rakentavan kritiikin jälkeen syvensin asetelmaa vielä yhteiskunnallisesta kontekstista käsin.

Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysin näkökulmat tukivat mielestäni parhaiten tutkimukseni aineiston analysointia ja tulkintaa. Aineistolähtöisyys ja sen vapaus aineiston suhteen oli antoisaa, mutta toisaalta vaati aineistoa analysoidessa systemaattisuutta. Olen rajannut mielestäni tutkimusongelmaani riittävästi, jotta siihen vastaaminen on tällä aineistolla mahdollista.

Tein myös tutkimuksen aikana kiehtovan ”harharetken” kriittisen kielentutkimuksen puolelle, kun tarkastelin aineistoni metaforia. Kovin syvällisesti en halunnut metafora-analyysiin sukeltaa, koska en nähnyt sitä tutkimukseni kannalta mielekkäänä. Lisäksi liian tekninen tutkimusaineiston lokerointi ei vastannut ajatusta aineistolähtöisyydestä. Koen kuitenkin, että metaforien tarkastelu ja kielentutkimus ehdottomasti rikastuttivat aineiston analysointia ja tulkintaa.

Tutkimukseni yhteiskunnallinen konteksti on ollut perusteltu ja ajankohtainen. Talouden ja yritysten sekä yhteiskunnan jonkinlainen vastakkainasettelu on mielestäni aina hyvin kiehtovaa ja tämä ”ikiaikainen” asetelma on saanut viime vuosina uusia ulottuvuuksia talouden globalisaation myötä. Tämän näkökulman pohtiminen on mielestäni merkittävää: niiden vastakkainasettelusta huolimatta sosiaalipolitiikka tarvitsee talouskasvua ja talouselämä yrityksineen tarvitsee pitkällä tähtäimellä hyvää ja tasa-arvoista yhteiskuntaa.

Tutkimukseni on luonut mielestäni mielenkiintoisen katsauksen yhteiskunnalliseen keskusteluun vuosina 1997-2007. Tutkimustuloksista tekemän tulkinnat kertovat hyvin siitä,

minkälaiseksi tämän ajan maailmankuva on piirtynyt. Tutkimukseni perusteella yhteiskunnallisessa keskustelussa konstruoidut talouden globalisaatioon liittyvät merkitykset ovat hyvin yksioikoisia. Toivon, että se herättää pohtimaan toisenlaisia merkityksiä: ehkä talouden globalisaatio ei olekaan niin omavoimainen kuin sen annetaan ymmärtää olevan. Ehkä kansallista kilpailukykyä voisi määrittää myös muutkin, kuin taloudelliseen tehokkuuteen liittyvät seikat. Haluan tällä tutkimuksellani tuoda toisenlaisia näkökulmia globalisaatioon liittyvään yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Olisi mielenkiintoista pohtia, miten muut päivittäislehdet merkityksellistävät talouden globalisaatiota tai miten erikoisalan julkaisut rakentavat tähän ilmiöön liittyviä merkityksiä. Hallituksen globalisaatiotyöryhmien julkaisut olisivat myös kiehtovaa tutkimusaineistoa ja voisivat antaa toisenlaisia näkemyksiä. Kielellisesti tuotettujen merkitysten tutkiminen on rajatonta ja mielenkiintoisten aineistojen löytämisessä on vain mielikuvitus rajana. Ne kaikki kuitenkin rakentavat maailmankuvaamme – haluamme sitä tai emme.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere.

Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Alasuutari, Pertti (1999) Post-patria?: globalisaation kulttuuri Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Allen, Larry (2005) The Global Economic System Since 1945. Reaction Books Ltd: London.

Antola, Esko & Rehn, Olli (2006) Pienet, suuret ja eurooppalainen raha- ja talouspolitiikka. Teoksessa Stubb, Alexander (toim.) (2006) Marginaalista ytimeen. Suomi Euroopan unionissa 1989-2003. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Beck, Ulrich (1999) Mitä globalisaatio on? Tampere: Vastapaino.

Berend, Ivan T. (2006) An Economic History of Twentieth-Century Europe. Cambridge: University Press.

Berger, L. Peter & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Kirjapaino-Oy Like: Helsinki

Biswas, Shampa (2002) W(h)ither the Nation-state? National and State Identity in the Face of Fragmentation and Globalisation. Global Society (16)2, 175-177.

Burr, Vivien (1995) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

Burr, Vivien (1998) Overview: Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse. Teoksessa Parker, Ian (1998) Social Constructionism, Discourse and Realism. Cambridge: University Press.

Cerny, Philip (1990) *The Changing Architecture of Politics. Structure, Agency and the Future of the State*. London: Sage.

Commission of Global Governance (1995) *Teoksessa Wilkinson, Rorden (2005) The Global Governance Reader*. New York: Routledge.

Davis, Sara N. & Gergen, Mary M. (1997) *Toward a New Psychology of Gender*. Teoksessa Mary M. Gergen ja Sara N. Davis (toim.) *Toward a New Psychology of Gender*. New York: Routledge.

Ekholm, Karolina (2005) *Globalisering av företag*. Teoksessa Ekholm, Karolina (toim.) (2005) *Tillämpad internationell ekonomi*. Stockholm: SNS Förlag.

Harvilahti, L. Kalliokoski, J., Nikanne, U., Onikki, T., (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. SKS: Helsinki.

Heiskala, Risto (2006) *Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros*. Teoksessa Heiskala, Risto & Tiihonen Seppo (toim.) (2006) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Tampere: Tammer-paino Oy.

Held, David & McGrew, Anthony & Goldblatt, David & Perraton, Jonathan (1999) *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.

Held, David & McGrew, Anthony (2005) *Globalisaatio puolesta ja vastaan*. Tampere: Vastapaino

Heikkinen, Vesa (1999) *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Hirst, Paul & Thompson, Grahame (1996) *Globalization in Question*. Cambridge: Polity Press.

Hjerppe, Reino & Honkatukia, Juha (toim.) (2005) *Suomi 2025 – kestävä kasvun haasteet*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Horsman, Mathew & Marshall, Andrew (1994) *After the Nation State. Citizens, Tribalism and the New World Disorder*. London: HarperCollins.

Jarvanne, Kimmo (2007) *Toimintoja rationalisoimassa. Diskurssianalyttinen tutkimus tuotannon muutosten perusteluista Perloksen tiedotteissa 1997-2007*. Saatavilla muodossa: <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01638.pdf>>. Viitattu 5.3.2008

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) *Diskursseja rakentamassa. Näkökulmia sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia, 1991:2.

Jokinen, Juhila & Suoninen (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993) *Valtasuhteiden analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999) *Näkökulma Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (1993) *Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Kantola, Anu (2006) *Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot*. Teoksessa Heiskala, Risto & Tiihonen Seppo (toim.) (2006) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Tampere: Tammer-paino Oy.

Karvonen, Pirjo (1996) Missä on taloustekstin ihminen? Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.) (1996) Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kasvio, Antti & Nieminen, Ari (1999) Kilpailu työstä. Tutkimus globalisaatiosta, maailmanlaajuisesta työpaikkakilpailusta ja Suomen mahdollisuuksista. Vammalan kirjapaino Oy: Vammala

Kettunen, Pertti (1989) Yritys ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kortelainen, Ilmari (2005) Paul Ricœurin metaforateoria. Tampere: University of Tampere. Saatavilla muodossa: <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01185.pdf>>. Viitattu 16.1.2008

Kuusela, Pekka (2002) Sosiaalipsykologian maailmahypoteesit. Oy Unipress Ab.

Lehtonen, Mikko (1998) Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Lehtimäki, Hanna (2000) Strategiatarina kaupungista ja sen toimijoista. Tampere: University of Tampere. Saatavilla muodossa: <<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-4816-2.pdf>>. Viitattu 4.2.2008

Lilja, Kari & Tainio, Risto (2005) The Finnish Business System in Transition: Outcomes, Actors and Their Influence. Teoksessa The National Business System in Finland. Structure, actors and change. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-60.

Mustaparta, Eila (1996) Juna, jolla ei ole paluuvuoroa. EY-metaforat poliitikkojen retoriikassa. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.) (1996) Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsinki: Hakapaino Oy.

Ohmae, Kenichi (1985) Triad power: the coming shape of global competition. New York: Free Press.

Patomäki, Heikki (2007) Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Vantaa: Dark Oy.

Pitkänen, Ritva & Sauramo, Pekka (2006) Työn ja pääoman välinen tulonjako: miten yritykset ovat käyttäneet runsaat voittonsa? Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) (2007) Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Tampere: Tammer-Paino Oy.

Rahoitustarkastus. Saatavilla www-muodossa: http://rahoitustarkastus.fi/Fin/Saastajalle_ja_sijoittajalle/Rahoitusmarkkinat/etusivu.htm>. Viitattu 27.4.2008.

Reinikainen, Veikko (2001) Kansainvälinen talous. Teoria, puitejärjestelmät ja muutospaineet. Helsinki: Yliopistopaino.

Ruuska, Petri (2002) Kuviteltu Suomi: Globalisaation, nationalismin ja suomalaisuuden punos julkisissa sanoissa 1980-90-luvuilla. Tampere: University of Tampere.

Saari, Juho (2004) Globaali hallinta. Helsinki: Yliopistopaino

Suoninen, Eero (1999) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Sutcliffe, Bob & Glyn, Andrew (2003) Measures of globalisation and their misinterpretation. Teoksessa Michie, Jonathan (toim.) (2007) The Handbook of Globalisation. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Tiihonen, Seppo (2006) Poliittisen hallinnan ja hallintopolitiikan muutoksia 1980- ja 1990-luvuilla. Teoksessa Heiskala, Risto & Tiihonen Seppo (toim.) (2006) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Tampere: Tammer-paino Oy.

Työministeriö (2005) Työministeriön globalisaatiotyöryhmän selvitys henkilöstön asemasta yrityksen siirtäessä tuotantoa ulkomaille.

Väliverronen, Esa (1996) Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, media ja metsän sairaskertomus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Väyrynen, Raimo (1998) Globalisaatio uhka vai mahdollisuus? Juva: WSOY:n kirjapainoyksikkö.

Väyrynen, Raimo (1999) Suomi avoimessa maailmassa. Globalisaatio ja sen vaikutukset. Yliopistopaino: Helsinki.

Helsingin Sanomien pääkirjoitukset 1997-2007

1997

27.11 Apec lietsoi luottamusta Aasiaa

1998

26.5 Poliitiikan vastaisku

22.7 Onko jokin muuttunut?

1999

27.10 Hyvä koulutus on kilpailukyvyn kulmakivi

16.11 Itseensä uskova kansa menestyy kovassa kilvassa

2000

18.5 Uusi arvaamaton tekijä

2001

14.4 Se ei ollutkaan uusliberalismia

2002

27.3 Työtulojen osuuden lasku tuli myöhään mutta rajuna

2003

5.1 Yhteisyyden kokemus selittää menestystämme

16.1 Verokeskustelussa on kaksi erilaista ulottuvuutta

2004

11.1 Hallituksen verokurkistus voi tulla odotettua aiemmin

28.1 Suuren haasteen edessä

27.2 Työnantajat haluavat uudenlaista tulopoliitikkaa

29.2 Globalisaatiosta hyötyminen vaatii muutoshalua kansoilta

10.4 Kriisitietoisuus ei vielä riittävä

16.4 Kuka nyt deflaatiosta huolestuisi

6.5 Ruususen unesta realismiin

1.6 Hallitus yrittää varmistaa selustansa lähivuosille

4.6 Käsiyö lähtee, älytyö jää

25.6 Globalisaation hallinta vaatii kovia päätöksiä

20.8 Hallitus jätti talouslinjansa tuloneuvotteluiden varaan

30.9 Globalisoituvassa taloudessa tuonnin osaaminen korostuu

6.10 Elinkeinoelämä haastaa hyvinvointivaltion puolustajat

10.11 Osaava, avoin ja uudistuva Suomi hyötyy globalisaatiosta

16.11 Puurakentamisessa kaivataan vahvoja yrityksiä ja ajatuksia

2005

10.3 Paavo Lipponen jättää syvän jäljen demareihin

12.3 Kalliomäki haastoi Sdp:n arvioimaan lähtökohtansa

21.4 EU-jäsenyys on ollut Suomelle myös taloudellinen menestys

25.4 Työpaikkojen basaaritalous haastaa rikkaat teollisuusmaat

5.11 Missä on tämän ajan julistus?

2006

- 10.8 Työntekijä merkitsee yritykselle nyt enemmän
- 1.10 Liikat keuhut eivät kelpaa
- 12.12 Globalisaatioraportit ovat aneemisille puolueille pelastus
- 21.12 Avoin mieli antaa hyvän suojan

2007

- 5.1. Korkopaineet ovat kasvaneet
- 9.3. Osakemarkkinoilla varoitus kannattaa ottaa todesta
- 27.3 Tulopolitiikka ja kolmikanta ovat korjauksen tarpeessa
- 3.6 Paikallinen sopiminen ei saa johtaa saneluvaltaan
- 17.6 Kansantaloustieteilijät etsivät ylikuumentumisen merkkejä
- 28.6. Inflaatio nostaa päätään nousukauden jatkuessa
- 13.9 Suomen talous kasvaa, samoin kasvavat riskit
- 24.10 Korelainen väistää kiinalaista